

Peder Finnesen - vuostasj sámepolitihkkár julevsáme guovlojs <i>Bjørge Evjen</i>	3
Johan Johnsen - en samisk pioner <i>Oddmund Andersen</i>	8
“Vi flytter ikke”! Musken 1950 - 2000 <i>Bjørge Evjen</i>	16
Sameforeninger og samebevegelsen etter 1950 - fra aktiv politisk, til samepolitisk aktiv <i>Bjørge Evjen</i>	26
Tysfjord kommune/Divtasvuona Suohkan skal kommunen ha samisk navn? <i>Bjørge Evjen</i>	34
Multetradisjoner, internet, og ... bowling? Om samisk identitet i det lulesamiske området <i>Lars Børge H. Myklevold</i>	40
Hvorfor er samisk språk i det offentlige så viktig? <i>Ronald Urheim</i>	49

BÅRJÅS 2003

Politihkka, láttaga ja identitehta / Politikk, multebær og identitet

2003

BÅRJÅS

Diedalasj ájggetjála Árran - julevsáme guovdásj
Populærvitenskapelig tidsskrift fra Árran – lulesamisk senter Kr. 80.-

Politihkka, láttaga ja identitehta
Politikk, multebær og identitet

Bårjås la diedalasi ájggetjåla mij almmuduvvá akti jahkáj Árranis – julevsáme guovdátjis.

Dinngum: Árran julevsáme guovdásj, 8270 Drag/Ájluokta
telefávnna: 75 77 51 00.
Fákša: 75 77 51 01.
E-poassta: bahko@arran.no
Hadde: kr 80,- + gálo

Dájmáduš la Árran – julevsáme guovdásj, dávvervuorkká: Anne Kalstad Mikkelsen, dávvervuorká pedagoga Lars Børge H. Myklevold, dávvervuorká lektur Oddmund Paulsen, dávvervuorká tekn. kons. asp. Dájmáduš ij vássteda ájnegis tjálle vuojnoj ávdás.

Járggálime sámejiellaj: Kåre Tjihkkom – Árran, Lars Theodor Kintel. Gráfalasj hábmedibme: Bård Eriksen/Lars Børge H. Myklevold, Árran / Blikk Sentraltrykkeriet AS, Bodø Tjuorggam ja tjanádibme: Blikk Sentraltrykkeriet AS, Bodø. Tjuorgos jagen 2003: 500

Skálmágvvá: ©Árran

© Báhko
ISBN 82-7943-012-1

Bårjås betyr «seil», og er et populærvitenskapelig tidsskrift som utgis en gang i året av Árran – lulesamisk senter.

Bestilling: Árran – lulesamisk senter, 8270 Drag
Tlf: 75 77 51 00.
Fax: 75 77 51 01.
E-post: bahko@arran.no
Pris: kr. 80,- + omkostninger

Redaksjonen utgjøres av museumsseksjonen ved Árran - lulesamisk senter: Anne Kalstad Mikkelsen, museumspedagog Lars Børge H. Myklevold, museumslektor Oddmund Paulsen, teknisk konservator asp. Redaksjonen er ikke ansvarlig for de enkelte forfatteres synspunkter.

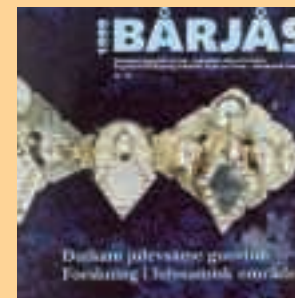
Samiske oversettelser: Kåre Tjihkkom – Árran, Lars Theodor Kintel. Grafisk form: Bård Eriksen/Lars Børge H. Myklevold, Árran / Blikk Sentraltrykkeriet AS, Bodø Trykking og innbinding: Blikk Sentraltrykkeriet AS, Bodø Opplag år 2003: 500

Omslagsbilde: © Árran

© Báhko
ISBN 82-7943-012-1

Sisadno/ Innhold

Ávddátjåla	1
Forord	2
Peder Finnesen - vuostasj sámepolitihkkár julevsáme guovlojs <i>Bjørge Evjen</i>	3
Johan Johnsen - en samisk pioner <i>Oddmund Andersen</i>	8
“Vi flytter ikke”! Musken 1950 - 2000 <i>Bjørge Evjen</i>	16
Sameforeninger og samebevegelsen etter 1950 - fra aktiv politisk, til samepolitisk aktiv <i>Bjørge Evjen</i>	26
Tysfjord kommune/Divtasvuona Suohkan Skal kommunen ha samisk navn? <i>Bjørge Evjen</i>	34
Multetradisjoner, internet, og ... bowling? om samisk identitet i det lulesamiske området <i>Lars Børge H. Myklevold</i>	40
Hvorfor er samisk språk i det offentlige så viktig? <i>Ronald Urheim</i>	49

Skaff deg tidligere utgivelser av Bårjås

Bårjås er en type publikasjon som ikke går ut på dato over natta, så de foregående utgivelser er derfor like aktuelle. Disse kan du nå bestille.

Bårjås 2002: Julevsámegiella uddni - ja idet?
Lulesamisk språk i dag - og i morgen?

Bårjås 2001: sámij duobddága - samiske landskap

Bårjås 2000: Læstadianisma - Tjuorvvo jienas sjadde giedjegij
Læstadianismen - Fra en ropende røst til en voksende blomst

Bårjås 1999: Dutkam julevsáme guovlon
Forskning i lulesamisk område

Dersom du ønsker å abonnere på tidsskriftet, ta kontakt.

Bestilling: Árran lulesamisk senter, 8270 DRAG
tlf 75 77 51 00. Fax 75 77 51 01.
e-post: bahko@arran.no - pris:kr. 80,- + omkostninger

Ávddátjála

Vásse giese lij vuostasj tsieggimlávkke mijá ád ja stuoda vuosádusás gergas. Dán jage Bårjås la állásit daj temáj birra ma li vuosádusá vuodon. Vuosáduš máhtta guovte oajvveoassáj juogeduvvat, nubbe oasse le sáme identitehta birra julevsáme bájkijn, ienemusát Vuona bielen. Nubbe oasse le bájkálasj oassálasstemij birra vaj juojdáv dahka ietjas vidjurij, daj oajbbomij birra vaj sáme kultuvrra ja identitehtta galggá rijbbat mijá guovlon, javladum ietjá bágoj. Bårjåsa 2003 la ájgodum vijdáp tjeñe-dibmáj vuosádusá temán.

Álggotjállagin subtsas Bjørg Evjen vuostasj sáme politihkkára birra julevsámij bájkijš guhti merkajdahtij ietjas álggolij guovlluj: Peder Finnesen. Elsa laula Renberga ja Henrik Kvandahla siegen lij sán listan Stuorradikke vál-ljimijda 1924.

Oddmund Andersen tjállá Johan Johnsená birra, ietjes vuostasj álggodahkkijš sáme politihkan ja organiserimiellemín. Johnsenin lij boatsojællø ja unnes ednambarggo Sáhkvuonán Oarjje-Fuoldán, sujna lidjin moadda luoh-tádušbargo moatten organisasjávnnán, náv gá Vuona Ælloniehkiš Rijkkalihton, Sáme Siebren ja Nuorttarijkaj sámeráden.

Másske Oarjjevuonán la sjaddam dábdomærkkán álles julevsáme guovlluj vidtjoma baktu vaj vilá árromsadjen bissu. Tjállagin "Vi flytter ikke!" subtsas Bjørg Evjen sijda birra dalutjijš gá oattjoj stiemmpelav jáhtembájkken 1950-jagijn, ja gitta 1990-jagijda gá sijda árrø nihtodin sijdav oasen ilmodit.

Bjørg Evjen tjállá aj sámesiebriš ja sáme labudusá birra Divtasvuonán 1950 rájes gitta udnátjij. Sáme sebrudahka lij politihkalattjat dájmalasj vuostasj lågijš jagijš doaro maññela, valla dat lij bájkálasj politihkka, ij sáme politihkka. Jagen 1979 vuododuváj Nuortta-sálto Sáme Sijda. 1980-lågon oattjoj dat sáme politihkalasj hámev maññenagi.

Ájnas dagástallam 1980-lågon lij jus Divtasvuodna galgaj adnet sáme gielak namáv álmulasj namman suohkanij. Bjørg Evjen tjelggi tjállagin ávddánahttema birra ja báhtusav nammarijdos, ja tjelggi aj gudi vuosteldin ja gudi miededin sáme gielak namáv.

Ájnas oasse mijá ádá vuosádusás la bájkálasj sáme identitehtta. gatjádálájma duot-dát bájkálasj ulmutjijš sijá sáme identitehtav. Lars Børge H. Myklevold vuoset tjállagin muhtemijš dajš moattelágásj vásstádušájš majt oattjojma, ja duodden buktá ájádusájt identitehta ja kultuvrralasj rievddamijš mijá guovlon.

Ronald Urheim álli Bårjåsav 2003 ájádusáj sáme giela birra. Man diehti le giella ájnas, ienebun gá ságastallam-ræjddon? man diehti le ájnas giela stahtusav lasedit, gáktu dav máhttádahkat?

Dájmáduš sihtá giyttet tjállijš ja láchkiš, ja válldá májon vuosstij ájádusájt ja vuojnojt. Doajvvop Bårjås buktá dagástallamijš, juogu dal dálá birra jali internehtan.

Lars Børge H. Myklevold, dájmadiddje

Forord

I sommer stod første byggetrinn til vår nye permanente utstilling ferdig. Årets Bårjås er i sin helhet viet til det tema som utstillingen omhandler. Utstillingen kan grovt deles i to hovedelementer. En del handler om den samiske identiteten i lulesamisk område i hovedsak på norsk side av grensen. En annen del handler om det lokale engasjementet for å gjøre noe med sin egen situasjon, om den kampen som har vært ført for at samisk kultur og identitet skal overleve i vårt område, for å si det på en annen måte. Bårjås 2003 er ment som en videre fordypning i utstillingens tema.

I åpningsartikkelen forteller Bjørg Evjen om den første samepolitikeren fra lulesamisk område som markerte seg også utad; Peder Finnesen. Sammen med Elsa Laula Renberg og Henrik Kvandahl stilte han på liste til stortingsvalget i 1924.

Oddmund Andersen skriver om Johan Johnsen, en annen av de tidlige pionerene i samisk politisk og organisasjonsliv. Johnsen var småbruker og reineier fra Sagfjorden i Sørfold, men hadde en rekke styreverv i forskjellige organisasjoner, blant annet i Norske Reindriftsamers Landsforbund, Samisk Selskap og Nordisk Samisk Råd.

Bygda Musken i Hellekofjorden har blitt et symbol for hele det lulesamiske området, gjennom sin stadige kamp for å opprettholde bosettinga. I artikkelen "Vi flytter ikke!" forteller Bjørg Evjen om bygda fra den fikk fraflyttingsstempel på 1950-tallet, og helt frem til 1990-årene, da innbyggerne blant annet truet med å avertere bygda til salgs.

Bjørg Evjen skriver også om sameforeninger og samebevegelsen i Tysfjord fra 1950 og fram mot i dag. Det samiske samfunn var politisk aktiv i tiårene etter krigen, men det var et lokalpolitisk, og ikke samepolitisk, engasjement. I 1979 ble foreninga Nuorrta-Sáltto Sámiij Sijdda (Nord-Salten Sameforening) stiftet. Utover 1980-tallet fikk engasjementet en mer samepolitisk profil.

En viktig debatt på 1980-tallet var spørsmålet om Tysfjord kommune også skulle benytte det samiske navnet som offisielt navn på kommunen. Bjørg Evjen redegjør i artikkelen for utviklinga og utfallet av navnestriden, og gir også en oversikt over hvem som var henholdsvis for og mot det samiske navnet.

En viktig del av vår nye utstilling er viet til den lokale samiske identiteten. Vi stilte blant annet spørsmål til forskjellige folk lokalt om deres samiske identitet. Lars Børge H. Myklevold gjengir i en artikkel noen av de svært forskjellige svar vi fikk, samt gjør noen refleksjoner omkring identitet og kulturelle forandringer i vårt område.

Ronald Urheim avslutter Bårjås 2003 med tanker omkring samisk språk. Hvorfor er språket viktig, utover å være et middel til kommunikasjon? Hvorfor er det viktig å øke språkets status, og hvordan kan man gjøre det?

Redaksjonen ønsker å takke både artikkelforfattere og lesere, og tar gjerne i mot innspill og synspunkter. Vi håper også at Bårjås kan være i stand til å engasjere til debatt, enten det er rundt bålet eller på internet.

Lars Børge H. Myklevold, redaktør

Peder Finnesen

Vuostasj sámepolitihkkár julevsáme guovlojs

Jagen 1924 dagáj Ofoten Samelag ietjas listav Stuorradiggevalljimijda oassen Gårbelludagás. Peder Finnesen Divtasvuonas lij goalmádin listan. Sån lij vuostasj sámme julevsáme guovlos guhti ietjas politihkalattjat merkajdahtij sebrudagán.

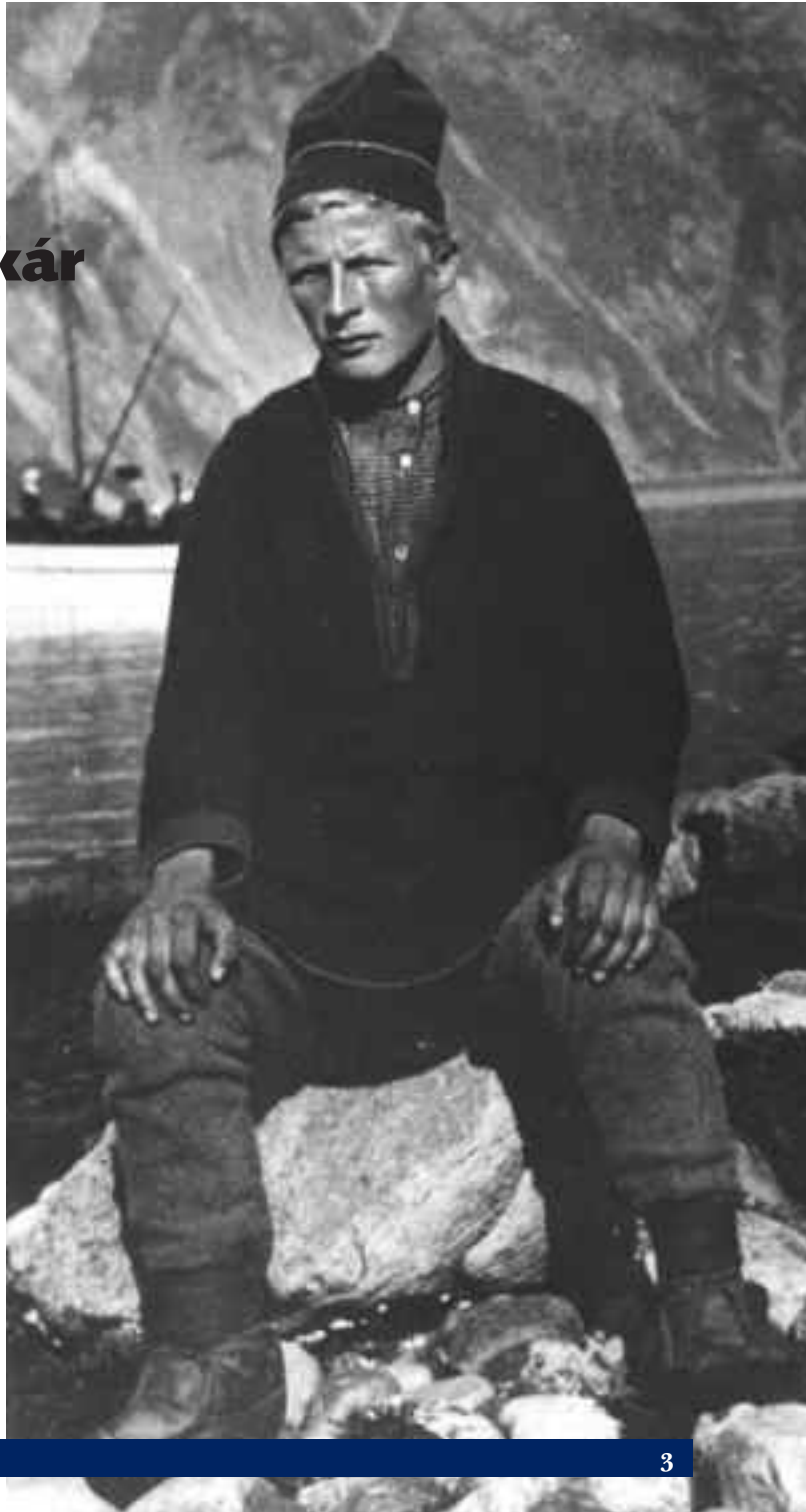
BJØRG EVJEN

"... tjoahkkit sámmeálm mugav nasjávnnán"

Peder Finnesen lij Smájles Måske lahkusin, gánná famillja viesoj unnes ednambargos ja guollimis. Sån lij riegádam danna, suv æjgáda lijga Jon Finnesen (1858 – 1943) Smájles, Ráhkaj máttos, ja Kristine Olsdatter Buorgos Stuorvuolnán. Peder lij vállidum Kaja Amundsdatter Gurágijn. Duodden ednambarggij ja guollimij lij sån aj ælloniehkke, degu áht-tjes, ja avtav gaskav lij sån "lappeoppsynsmann".

Peder lij árrum dájmalasj bájkálasj politihkalasj bargon, náv gá Divtasvuona suohkanstivran moadda ájggegávda, gánná sån lij sámij ájras. Sån lij aj sebrulasj siebren "Nordre Saltens samefolketts venstrelag" (Evjen 1998, s. 238).

Peder Finnesen. GÁVVÅ: SAMEMISJONENS ARKIV

Henrik Kvandahl. GÁVVÁ: INGOLF KVANDAHL LA LUOJKKAM GÁVVÁV.

Listan Stuorradiggevalljimijda lijga álmáj ja nissun suv ávdán, gudi goapátja lijga merkajdahttam sámepolitiikkalasj bargon, Elsa Laula Renberg Helgelándas ja Henrik Kvandahl Bálágis.

Renberg lij ávddámanne sámepolitiikkalasj bargon, Elsa Laula Renberg Helgelándas ja Henrik Kvandahl Bálágis. Renberg lij ávddámanne sámepolitiikkalasj bargon, Elsa Laula Renberg Helgelándas ja Henrik Kvandahl Bálágis. Renberg lij ávddámanne sámepolitiikkalasj bargon, Elsa Laula Renberg Helgelándas ja Henrik Kvandahl Bálágis.

stem. Nissunsiebrre Helgelándas Elsa Laula Renbergajn njunnjegietjen lij dat mij dagáj álgov ja tjadádij vuostasj sámepolitiikkalasj bargon, Elsa Laula Renberg Helgelándas ja Henrik Kvandahl Bálágis. Renberg lij ávddámanne sámepolitiikkalasj bargon, Elsa Laula Renberg Helgelándas ja Henrik Kvandahl Bálágis.

Kvandahl lij ietjá dájmaš siegen árrum áhpaddidjen Divtasvuonan jagijt 1896 – 1898. Ufuohá sámepolitiikkalasj bargon, Elsa Laula Renberg Helgelándas ja Henrik Kvandahl Bálágis. Renberg lij ávddámanne sámepolitiikkalasj bargon, Elsa Laula Renberg Helgelándas ja Henrik Kvandahl Bálágis.

Dá gálmás ællim vuostasj sámepolitiikkalasj bargon, Elsa Laula Renberg Helgelándas ja Henrik Kvandahl Bálágis. Renberg lij ávddámanne sámepolitiikkalasj bargon, Elsa Laula Renberg Helgelándas ja Henrik Kvandahl Bálágis. Renberg lij ávddámanne sámepolitiikkalasj bargon, Elsa Laula Renberg Helgelándas ja Henrik Kvandahl Bálágis.

válljiduváj ádásis jagen 1909, valla ij jagen 1912. Sámepolitiikkalasj bargon, Elsa Laula Renberg Helgelándas ja Henrik Kvandahl Bálágis. Renberg lij ávddámanne sámepolitiikkalasj bargon, Elsa Laula Renberg Helgelándas ja Henrik Kvandahl Bálágis.

Rijkkatjáhkkanimen Roandemin 1917 oassálasstin birrusin 150 sámepolitiikkalasj bargon, Elsa Laula Renberg Helgelándas ja Henrik Kvandahl Bálágis. Renberg lij ávddámanne sámepolitiikkalasj bargon, Elsa Laula Renberg Helgelándas ja Henrik Kvandahl Bálágis.

Elsa Laula Renberg. GÁVVÁ: © VEFNSN MUSEUM.

Peder Finnesen ároj Smájlen, Oarjjevuonan. GÁVVÁ: JOHAN BRUN D.E., © ÁRRAN

håladiddje Martin Tranmæl aj oassálastij tjáahkanibmáj. Sån lij gáhtjodum tjáhkanime álgadiddjen sárnnusijn man ájnas organiserimbarggo le. Organiserim ja aktavuohta lidjin majs lij dárbo vaj gullu ja ietjas ássjiit oadtju ávdđán. Morgenbladet:a milta biejjat sån "sámijt duodalattjat vájmmusis..." Ávijsa Vuona ja Svieriga oajvvestádaids lidjin aj danna. Stuurra ássjen dahkin ja tjállin dát lij vuostasj bálle gá gæhttjalin "tjoahkkít sámeálm mugav nasjávnnån" (Evjen 1998 s. 237).

"... ællim sáme ájn gærggasa..."

Rijkkatjáhkanibme básoj ádá hekkav sámepolitihkkaj. Politihkalattjat málsudij politihkka Barggijbelludagá ja Gårobelludagá idelogijaj gaskan, juogu biedjat dættov sámeálm mugij duolmodum "klássan" jali ávdedit sierraláhká sáme kultuvrrahistávra iesjvuodav. Ufuohá sámesiebrre vuododuváj jagen 1920, náv gáktu nammadum ávdđála. Kvandahl: álggoda-

gojn vuododuváj de "Nordre Saltens samefolkets venstrelag". Álgon lidjin 50 sebrulattja. Divtasvuonas lidjin álos. Peder Finnesen, Smájles, lij aj siegen. Jagen 1924 ásadij Ufuohá sáme-siebrreietjas listav Stuurradiggevalljijmijda oassen Nordlándá Gårobelludagás. Ávdep vállijimijn jagen 1921 lidjin sáme Finnmarkon dahkam sæmmiláhkáj, valla ettjin oattjo avtak Stuurradiggáj. Dálle sihtin Nordlándá sáme gæhttjalit.

Henrik Kvandahl lij aj njunnjegietjen ja lij vuostatjien listan. Mañep

sajen lij Elsa Laula Renberg ja goalmát lij Peder Finnesen Divtasvuonas. Lista namma lij "Nordland fylkes uavhengige, nasjonale folkets valgliste", namma lij lij Gårobelludagá vuojññanin. Belludagá prográmman lij ássje, sámij rievtesvuohhta oadtjot áhpadusáv sámegiellaj. Vijdábut lij iemedáhpe-rievtesvuohhta vierttij aneduvvat sáemmi buohta ga vuodorievtesvuohhta, vahága majt boahhtsu dahkin tjuohpusijda álggoednamijin ettjin galga buohttiduvvat, rávkalvisá ælloguotomav nannit, viste galggin aneduvvat dássju ællobiebbmon, ja ælobarggoháldadusán galggin liehket sámé ámmátálmma.

Jienastibme ij lim heva, dássju 124 ulmutja álles fylkan dav listav jienastin. Ettjin ga Divtasvuona sámé listav doarjoda. Gårobelludahka oattjoj dássju guhtta jiena. Kvandahl, Renberg ja Finnesen báhtin hájes miellaj, ja tjielgijjin sijá miela milta ællim sámé ájn gærggasa tjoahken liehket ássje birra álggolij guovlluj látte sebrudagán (Evjen 1998, s. 238).

Sámelabudus lij oadtjum luodagav ávddágietje ávddáj. Ufuohotá sámésiebrre hietij formalalattjatjagen 1925. Valla politihkalasj miella bisoj. Mañep Stuorradiggeválljimijn 1927 áhtsin sámé aktijbargov sosialistaj, aktijbargov Barggijbelludagájn. Henry Minde le tsuojggim belludagá sámepolitihkalasj prográmma Nordlándan jagen 1927 vuosedij sámelabudus lij boahatám duostudiddje dilláj, tjállusij náv ga sámé "iehttsi ráfev ja li jáhkulattja", ienni ga álmuk vuosstebiellen, ja

"jáhkogisvuodan rijkkasis ja álmugij sihtá dat álmuk ráfen barggat aktan ietjá álmugijn." Valla dan buohta lidjin aj oahpes sosialistalásj moallánaga ga sámijn "ælla sissñálasj klássasieradusá" ja sámé sihtin barggat "rievtesferdukvuoda ja dádjadime diehti álmugij ja klássaj gaskan" (Minde 1995b).

Dájn välljimijn lij dássju Kvandahl guhti lij dájmalasj dat gálmmásis. Ettjin ga dán bále oattjo sámé avtak Stuorradiggáj, valla Kvandahl sjattaj lijgeájrrasin. Renberg lij hæjttám politihkas. Sån jámij tuberkulávssás jagen 1931, 53 jage vuoras.

Válljima jagen 1927 lidjin ilá mañnet Peder Finnesenij. Suv politihkalasj viddno ganugij jagen 1925. Dássju 35 jage vuorrasin jámij sån tuberkulávssás Fredlyan Divtasvuonan. Mujttotjállusin suv birra Waren

Sardne 17. nummarin tjáliija Pher Tuuri ja Nils Johan Sarri suv iellema birra návti:

"Finnesen lij akta dajs sámijs gudi diehti diedo lidjin fámo. Dan diehti lij sån sajev áhtsám Vágij álmukallas-kávlán. Dasi duodden. Sån lij poassta-álmáj ja ekspeditørra Sálto dálláhák-saganugimsajen Smájlen, Divtasvuonan, Divtasvuona suohkanstivra sebrulasj moaddi sámij ájrrasin. Finnesen lij agev dat guhti njunnjegietjen lij ga sáméássje galggin ávddán."

Peder Finnesen jámij Fredlyan tuberkulávssás jagen 1925. GÁVVÁ: SAMEMISJONEN

Bjørge Evjen: ”Peder Finnesen – den første samepolitiker fra lulesamisk område”.

I 1924 stilte Ofoten Samelag egen liste til Stortingsvalget som et lag av Venstre. Peder Finnesen fra Tysfjord stod som nummer tre på listen. Han ble den første samene fra det lulesamiske området som markerte seg politisk utad i samfunnet.

Finnesen (1892 – 1925) kom fra Leirelv ved Musken i Tysfjord, der familien levde av småbruk, fiske og reindrift. Han hadde også vært aktiv i det lokalpolitiske arbeidet, blant annet gjennom flere perioder i herredsstyret i Tysfjord, der han satt som samenes representant. Han var også medlem i ”Nordre Saltens samfolkets venstrelag”.

Den samiske organiseringen i Norge tok til på begynnelsen av 1900-tallet. Det var i sørsamisk område at organiseringen fikk fart på seg, med landsmøtet i Trondheim i 1917 hvor 150 samer møtte fram, derav bare 1 fra Troms og 2 fra Finnmark. Elsa Laula Renberg var foregangskvinnen. Henrik Kvandahl var også en sentral person i datidens samebevegelse, og det var nettopp disse to som sto foran Peder Finnesen på valglista i 1924. Men oppslutningen ble laber, de fikk ikke inn noen fra lista.

Valget i 1927 kom for sent for Peder Finnesen. Hans politiske karriere stoppet i 1925. Bare 35 år gammel døde han på Fredly i Tysfjord av tuberkulose. I minneordet over Peder Finnesen ble det blant annet sagt: ”... Finnesen var alltid den som satte sig i spidsen, når samernes sak skulde frem”.

Girje:

Berg, Bård A. (j.d.): Elsa Laula Renberg, i *Biografisk leksikon*, almmudahttijn.

Evjen, Bjørge 1998: *Et sammensatt fellesskap, Tysfjord kommune 1869-1950*.

Jernsletten, Regnor 1986: *Samebevegelsen i Norge: ide og strategi 1900-1940*.

Minde, Henry 1995a: Dagen er kommet, Henrik Kvandahl og hans verk, i *Hammaren nr.4* 1995.

Minde, Henry: 1995b: Den samepolitiske mobiliseringen, i Kvist, Roger (red.): *Foredrag vid Nordiska Samehistoriska Symposiet i Lövånger 13.-14-februari 1995*.

Tjálle

Bjørge Evjen (r. 1925) la Sulidælmás. Sujna le histávrrááktárgráda Trámsá Universitehtas. Sån la ávddåla barggam polar-, industrija- ja nissunhistávrajn. Sån la aj tjállám Divtasvuona sijddagirjijt, ja álggám la Fuosko sijddagirjjeprosjevtajn.

Adressa: Samfunnsvitenskapelig fakultet, Institutt for historie, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø.

E-poassta: bjorge@sv.uit.no

Johan Johnsen – en samisk pioner

Johan Adolf Mikal Johnsen (1901 – 1959) var en uredd talsmann for samiske saker på 1950-tallet. Hans engasjement førte han inn i Norske Reindriftssamers Landsforbund, Sámi Sær’vi/Samisk Selskap i Oslo og Norsk sameråd. På denne måten ble han en av de første samiske pionerer fra det lulesamiske området. Her skal jeg gi noen korte glimt inn i det arbeidet som han var opptatt av.

ODDMUND ANDERSEN

Personen Johan Johnsen

Johan Johnsen av slekten Vadnem kom fra Håkjerringnes i Sørfold kommune. Hans foreldre var Amund Johnsen og Elen Mikkelsdatter Pudja (i følge slektsforsker Peter Berg Mikkelsen, Tysfjord kan slektsnavnet også skrives Podja). De fikk i alt fem barn, der Johan var nummer tre i søskenflokken. Familiene drev et gårdsbruk samtidig som de også hadde rein. Nå hørde det seg slik at det var yngste sønn, Andreas som overtok gårdsbruket, slik at Johan måtte ut å søke lykken andre steder (Lind 1982, s. 273; Lind 1996, s. 102). Det var på denne måten han havnet i Kjeldarbakken (gnr. 2 og bnr. 3) ved Tennvatn i Sagfjorden.

Gården Kjeldarbakken kjøpte han fra Olianna Larsdatter i 1932. Her bodde han noen år alene før en ung jente kom reisende nordover på jakt

etter arbeid. Det var Sigrid Gustava Steinfjell (1909 – 1992) fra Kolvereid nord for Namsos. Hennes foreldre var reindriftssamer. Sigrid havnet hos Amund Johnsen, og deretter gikk det ikke lang tid før hun var gift med Johan Johnsen og flyttet med han til Kjeldarbakken. De fikk tre barn. Sammen drev de et gårdsbruk med to kyr, noe småfe, hest og et skiftende antall reinsdyr. Det fortelles at Sigrid hadde med seg en hel reinflokk inn i ekteskapet. For å frakte dyrene nordover måtte hun leie den største fiskeskøyta i regionen, "Foldværingen" til Markus Skog. Reinflokken til familien skal deretter ha økt og på det meste skal det ha vært 200 rein (Intervju med K. Kalstad 2003; Lind 1982, s. 273-274; Lind 1998, s. 50-51; Pedersen 1985, s. 29-32).

Reinflokken hadde de først i Sørfold, innen området hvor de bodde, men senere beitet den på Bodø-halvøya sammen med reinen til familien Pavall. Reindriften hadde i de siste tiårene før krigen gjennomgått en gradvis omlegging, fra en tidligere

kombinert melke- og kjøttproduksjon til ren kjøttproduksjon (Fjellheim 1987, s. 25). I denne endringsprosessen var Johan Johnsen nytenkende siden han tidlig begynte å levere levende dyr til slakteriet (Intervju med K. Kalstad 2003).

Johan var kjent som en seig og habil reingjeter. Dessuten var han praktisk og flink med rein samt god å kjenne reinmerker. Det var under en reinsamling i Valnesfjord at Johan plutselig døde like før jul i 1959 (Kalstad, J. A. 2003: pers. med.; Intervju med Kalstad, K. 2003; Lind 1998, s. 50-51).

Norske Reindriftssamers Landsforbund

Johan gikk middelskole eller realskole på Fauske, en utdanning som førte han inn i læreryrket (Lind 1998, s. 50). Han var kjent for å være flink til å skrive, noe som sikkert var medvirkende til at han på slutten av 1940-tal-

let kom inn i det samiske organisasjonsarbeidet. På dette tidspunkt samlet nemlig samene seg for å stifte Norske Samers Reindriftssamers Landsforbund, og midt i dette arbeidet stod Johan Johnsen.

For å forstå dannelsen av den reindriftssamiske organisasjonen må man gå litt lenger tilbake i tid. På Majavatn helt sør i Nordland fylke arrangerte Finnemisjonen fra 1935 årlige St. Hans-stevner. Noen av disse stevnene ble også arrangert på Hamarøy i Nordland (Berg 1997, s. 21-26). På disse møtene ble ulike spørsmål knyttet til reindriften diskutert, og fra 1938 skal samene fra hele det sørsamiske området ha deltatt. Når Johan Johnsen begynte å delta på disse stevnene er usikkert, men siden han var gift inn i et sørsamisk reindriftsmiljø er det ikke utenkelig at han også deltok på disse møtene fra slutten av 1930-årene.

På et møte på Majavatn i 1946 ble det oppnevnt et interimsstyre som skulle undersøke mulighetene for å få i stand et landsmøte for reindriftssamer i Norge. Av de seks medlemmene i styret finnes Johan Johnsen som ordnært medlem med Johan Pavall fra Fauske som varamann. Året etter ble det valgt en arbeidsnemnd bestående blant annet av Johan Johnsen som fikk i oppdrag å forberede et landsmøte for reindriftssamene i Trondheim samme år (Berg 1997, s. 21-26).

Landsmøtet i Trondheim ble arrangert høsten 1947 og varte i tre dager. Et sentralt tema som ble diskutert var hvilken type organisa-

Bryllupsbilde av Sigrid og Johan Johnsen.

GÅVVÅ: FOTOGRAF UKJENT. UTLÅNT AV ENOK JOHNSEN

sjon man ønsket. Valget sto mellom å velge en organisasjon for alle samer eller en næringsorganisasjon for kun reindriftssamene.

Begge syn var representert på møtet i Trondheim gjennom to ulike grupperinger. Disse to gruppene har fått ulike karakteristikk, blant annet var betegnelsene "moderate" samarbeidsfolk og pågående sameaktivister brukt om dem, der de som ønsket en næringsorganisasjon var knyttet til den første betegnelsen (Berg 1997, s. 26-30; Otnes 1970, s. 170).

Før møtet i Trondheim ble det nemlig arbeidet for å danne en organisasjon for alle samer. På et møte i 1947 i Mosjøen ble det stiftet et styre som skulle arbeide frem en Samenes Landsorganisasjon. Det var Arne Appfjell fra Helgeland som var leder for styret (Berg 1997, s. 26-30; Otnes 1970, s. 170-174; Nordnorsk kulturhistorie 1994, s. 257).

Landsmøtet i Trondheim vedtok imidlertid å stifte en organisasjon for reindriftssamer, og inn i det nye styret kom Johan Johnsen. Arne Appfjell som representerte den grupperingen som ønsket en organisasjon for alle samer ble også foreslått inn i styret, men kom ikke inn. Etterpå uttalte Appfjell følgende: "Eg var foreslått, men eg fikk vel et par stemmer for lite. Det var Johan Johnsen som kom inn i styret, og det var jeg glad for (...) Eg kunne ikke tenke meg en bedre mann og en hyggeligere mann. (...) han var virkelig en diplomat. Han prøvde å jevne det til, sånn at vi kunne få en dialog. Sånn at

vi kunn forenes på en fin og tjenelig måte" (Berg 1997, s. 32). I følge Thomas Renberg d.y. fra Mosjøen gikk Johan Johnsen inn for en ren næringsorganisasjon (Berg 1997, s. 30-32).

Neste år ble landsmøtet holdt i Tromsø (Vorren 1978, s. 28-44). Til møtet var det kommet ca. 150 deltagere fra Femund i sør til Varangerfjorden i nord. I tillegg deltok innbudte

Styret i NRL valgt på landsmøtet i Tromsø i 1948: 1. rad fra venstre: Johan Johansen Eira, Kautokeino, formann Lars Danielsen, Elgå, Sør-Trøndelag, 2. viseformann Anders Bær, Karasjok, 2. rad fra venstre: Nils Raste, Ringvassøy, Johan Johnsen, Sagfjorden, Nordland, sekretær Bengt Jåma, Nord-Trøndelag.

FOTO: FOTOGRAF UKJENT. © TROMSØ MUSEUM UNIVERSITETSMUSEET

representanter fra myndighetene, samt svenske og finske gjester. Møtet åpnet med at Johan Johnsen leste opp en prolog på samisk skrevet til møtet av Håkon Evjent. Sluttstrofene skal ha vært følgende:

Alt vi ønsker, alt vi vil
Er å tjene landet å høre det til.
Det er Norges sønner vi er.
(Johansson 1978, s. 8-9).

På møtet fortsatte for øvrig debatten om hvorvidt foreningen skulle være en organisasjon for alle samer eller om den kun skulle være en næringsorganisasjon (Vorren 1978, s. 28-44). Det var flere innlegg for at foreningen måtte romme alle samer, men avstemningen viste at det var et klart flertall for at det skulle være en forening for reindriftsinteresser. Den nye foreningen fikk navnet Norges Reindriftssamers Landsforbund (NRL). Johan Johnsen fortsatte i det nye styret, en post han hadde til og med 1955, da han gikk ut av styret. Det gikk imidlertid ikke lang tid før det på ny ble bruk for hans arbeidskapasitet.

I 1958 var Johan Johnsen personlig varamann til styret i NRL for Anton Lifjell. Anton Lifjell ble valgt til leder i foreningen i 1957, men i 1958 valgte Lifjell å trekk seg. Årsaken var krise i reindriften med nedising av beitene, der mye rein sultet i hjel. Lifjell valgte å bruke all sin tid på reindriften og fant det best å overlate formannsjobben til sin dyktige varamann. Johan Johnsen overtok dermed formanns-

vervet i NRL. Om overtakelsen sier han. "Da det er falt i mitt lodd å overta formannsvervet i NRL etter Anton Lifjell, vil jeg iallefall forsøke å gjøre mitt beste sammen (med) de øvrige i styret inntil videre" (Berg 1997, s. 64). Året etter innkalte Johan Johnsen landsmøtedeltakerne til det ellefte landsmøtet i 2. etage på kafe Idun i Bodø (Kalstad, J. A. 2003: pers. med.). Johan Johnsen ble på landsmøtet valgt til å fortsette som leder av NRL. Dette var et verv han hadde til han døde under reinsamlingen samme år.

Flere aviser var til stede (Nordlands framtid 17.3.1959 og Nordlands-posten 17.3 1959) og dekket begivenheten under landsmøtet i Bodø. De forteller at det ikke var fullt femti på plass da forsamlingen åpnet med sangen "Gud signe vårt dyre fedreland". I åpningstalen var Johan Johnsen inne på den økende konkurransen om fjellbeitene mellom jordbruket og reindriften, samt at ungdom ikke måtte forlate reindriften men forbli i næringen. For øvrig var det hilsnings-taler fra både viseordfører i Bodø kommune og en representant fra fylkesmannen, samt fra tre ulike lappfogder, med Lappfogd Hagen fra Salten distrikt i spissen.

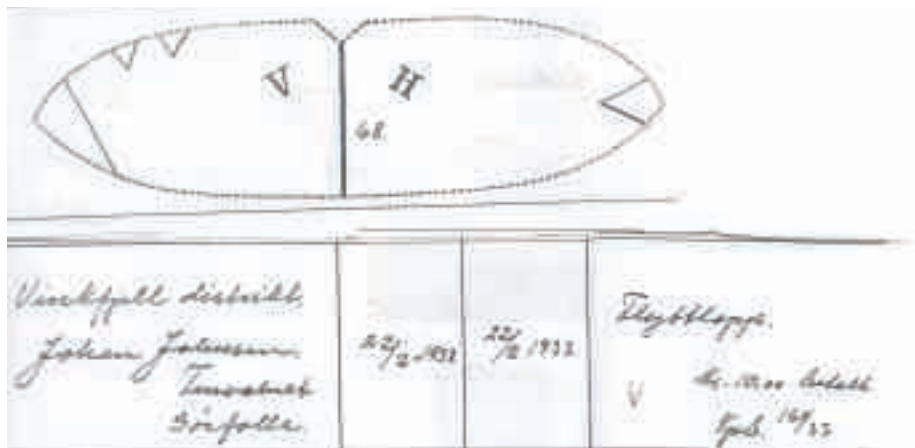
Disponent Dybfest i Salgslaget var også oppe på talerstolen og fortalte om et initiativ av formannen om å hente levende rein i dyretransportbilen til slakteriet. Han sa at dette falt heldig ut siden det var meget lett å få omsatt reinkjøttet etter slik behandling. Dybfest mente derfor at eksperimen-

mentet burde stimulere til liknende behandling over alt hvor det var høve til det, noe som også kunne bedre de økonomiske forhold betydelig for reindriftsnæringen (Nordlands framtid 17.3.1959). Som tidligere nevnt skal Johan vært den første som leverte levende rein til slakteriet (Intervju med K. Kalstad 2003).

Det var to viktige problem som ble tatt opp på landsmøtet. For det første gjaldt det reinkjøttomsetningen. Styret ville oppta forhandlinger med omsetningsrådet for å legge en avgift på reinkjøtt og reinskinn. Denne avgiften skulle gå til et fond som skulle være tilgjengelig for reindriftsnæringen. Den andre saken gjaldt reindriftsloven. Loven fra 1933 var foreldet. Det var kommet mange nye ting til, slik at det var behov for en gjennomgripende revisjon (Nordlands-posten 14.3.1959). Dette var for øvrig saker som reindriftsorganisasjonen hadde arbeidet med gjennom 1950-tallet (Berg 1997, s. 45-50, s. 55-57).

Sámi Sær'vi/Samisk Selskap og Nordisk Sameråd

Johan Johnsen hadde ikke bare et engasjement for reindriftsnæringen. Han var også representert i styret til Sámi Sær'vi/Samisk Selskap og Nordisk Sameråd. Johan kom inn i styret til Sámi Sær'vi i 1953 og senere sam-

Øremerkene til Johan Johnsens rein. Han var kjent for å være flink til å gjenkjenne reinmerker.

me år ble han valgt inn i komiteen som skulle arbeide frem mot stiftelsen av Nordisk Sameråd.

Sámi Sær'vi skal ha blitt dannet i 1948 i Oslo av utflytta samer og andre som var interessert i samiske saker (Otnes 1970, s. 174; Nordnorsk kulturhistorie 1994, s. 257). Målet var å skape et samlingssted for alle samer og deres samiske støttespillere. Foreningen hadde fra først av opplysningsarbeid som et av de viktigste målene, først og fremst gjennom å gi ut en årbok, der den første boken kom ut i 1952. Sámi Særvi er regnet for å være forgjengeren til Norske Samers Riksforbund (NSR), som ble stiftet i 1968.

Sámi Sær'vi engasjerte seg aktivt i å utvikle samarbeid mellom samene i de nordiske land. I 1953 innledet Sámi Sær'vi/ Samisk Selskap et nærmere samarbeid med tilsvarende riksfor-

eninger i Sverige (Same Ætnam) og Finland (Same čuvgetus Særvi og Same Litto). En av de sentrale aktører fra svensk side var Israel Ruong, som hadde en sentral stilling i Svenska Samernas Riksförbund. På møte i Stockholm i januar 1953, der samisk husflid ble drøftet, ble tanken om et nordisk møte angående samiske saker født. Etter møtet besluttet styret i Sámi Sær'vi/ Samisk Selskap å arbeide for et nordisk møte som skulle ta opp spørsmål knyttet til næring og kultur (Sameliv 1955, s. 149).

Senere samme år ble den første nordiske samekonferansen holdt i Jokkmokk. Det var en rekke foredrag som stod på programmet, foredrag med ulike vinklinger på næring og kultur (Sámiid Dilit 1957). Det viktigste på konferansen var imidlertid at man ble enige om en resolusjon. I

denne resolusjonen heter det at konferansen har besluttet å nedsette en komité bestående av medlemmer fra hvert av de deltakende land, som skal ha som oppgave å utarbeide et forslag til et felles nordisk råd for samespørsmål. Målet var at dette rådet skulle ivareta samenes interesser kulturelt som økonomisk. Det ble nedsatt en komité som fikk i oppdrag trekke det innledende nordiske samarbeidet videre og forberede en ny nordisk konferanse (Otnes 1970, s. 181-182). Johan Johnsen deltok på denne konferansen hvor han også som tidligere nevnt ble valgt inn i styret.

I 1956 ble Nordisk Sameråd stiftet i Karasjok. Rådet skulle bestå av 12 medlemmer, tre fra Finland, fem fra Norge og fire fra Sverige. Medlemmene skulle velges av Nordisk Samekonferanse som skulle holdes hvert tredje år på omgang mellom de nordiske land. Johan ble valgt inn i dette styret hvor han satt frem til Enarekonferansen i 1959. Karasjok-konferansen betraktes som en milepæl i samisk historie, siden den var regnet som et viktig skritt mot samisk samling (Wigdehl 1972, s. 24, 32; Aarseth 1978 s. 25).

Saker som de arbeidet med i Norden på midten 1950-tallet var samisk språk i skolen og samisk representasjon i det offentlige (Wigdehl 1972, s. 33). Den viktigste saken var imidlertid spørsmålet om hvem som hadde rett til de samiske områdene. Nordisk Sameråd klarte også å løfte denne saken opp til Nordisk Råd (Otnes

1970, s. 187). Første steg var en juristkonferanse som ble holdt i april 1959. Til juristkonferansen ble et utredningsarbeid lagt frem om dette spørsmålet, der Johan Johnsen i et innlegg tok opp problemer med at reindriftens landområder var utsatt for et stadig økende press fra andre næringer. Det ble krevd en revisjon av reindriftsloven som sikret at reindriften fikk bedre beskyttelse av sine landområder (Hill and Nickul 1969, s. 13-14). Referater fra denne konferansen, sammen med mye annet materiale for å belyse samens sak, ble forelagt Nordisk Råd, og i november 1959 vedtok Nordisk Råd at de nordiske land skulle "undersøke samebefolkningens problem i syfte att klargöra, vilka åtgärder som bör vidtagas för att utveckla denne befolkningsgrupps kultur och för att förbättra dess levnadsförhållanden" (Otnes 1970, s. 187). Siden man fikk gjennomslag for flere andre saker samme år er derfor 1959 regnet som et seiersår for samiske saker.

Hva som var årsak til at Johan Johnsen kom inn i Sámi Sær'vi og senere Nordisk sameråd er ikke kjent. Det var imidlertid kontakt mellom Sámi Sær'vi og reindriftsorganisasjonen allerede i 1948. Fra møteprotokollene fra styremøte før NRL ble formelt stiftet fremgår det at Sámiid Særvi/Samisk Selskap (på dette tidspunkt het de Sámiid Sær'vi. Senere skiftet de navn til Sámi Sær'vi) ønsket samarbeid på de kulturelle områdene med den nye reindriftsforeningen. I referatet fra styremøtet i reindrifts-

foreningen fremgår det at de overlot til landsmøtet å uttale seg i denne saken. En representant fra Sámiid Sær'vi ble imidlertid invitert til landsmøtet for å redegjøre for foreningen (Berg 1997, s. 33). Johan Johnsen har derfor kjent til foreningen allerede fra den ble stiftet.

Avslutning

Johan hadde flere ulike verv i ulike samiske organisasjoner og opparbeidet seg et ry som en uredt talsmann for samiske interesser. Han var kjent for å være både nøktern og dyktig. Han var også regnet for å være lojal mot NRL (Otnes 1970, s. 191). En kan derfor anta at det var disse egenskapene som førte han til topps i de ulike organisasjonene både innen de ulike organisasjoner i Norge, samt i Nordisk Sameråd. Det at han var skrivefær må selvfølgelig også ha vært viktig. I tillegg må det ha vært et engasjement knyttet til å være med på å utforme samepolitikken, i en tid da det samiske samfunn strevde i motvind.

Om bakgrunnen for hans engasjement skriver han følgende i et leserinnlegg i Reindriftsbladet nr. 1, 1959: "Til disse reindriftssamer som har slik nølende innstilling, vil jeg si at det er på tide at de våkner av sin tunge tusenårige 'tornerosesøvn' ". Han

Johnsen i ivrig passiar med lappfogden Hagen under landsmøtet i 1959. FOTO: FOTOGRAF UKJENT.

ÁRRAN FOTOARKIV.

appellerte derfor til samling. Om dette sier han: "Fylk dere sammen alle som en, så vår forening kan bli levedyktig og kan vokse seg stor og sterk for der ved å kan ivareta og utrette noe til felles beste innen standen og næringen. Vi skal ikke vente at noen andre skal gjøre det for oss, som ikke har kjennskap til de problemer vi kjemper med. Det er vi selv som vet hvor 'skoen trykker' som skal gjøre det".

Johan Johnsen deltakelse i de ulike organisasjoner førte til et lokalt engasjement. Fra Hamarøy var det ikke uvanlig at lokale representanter fra reindriftsmiljøet møtte på møter i NRL. På NRL's landsmøte i Bodø fremgår det at Jonas Kalstad og Jakob Sand var sekretærer. Og som representant til møtet i Nordisk Sameråds konferanse i Enare samme år ble Nils Kalstad fra Hamarøy valgt. Etter Johan Johnsens død ble derfor

dette engasjementet ført videre av andre fra regionen.

Johan Johnsen var sterkt engasjert i arbeidet med reindriftsnæringen. I nekrologen etter Johan Johnsen i Reindriftsbladet fra mars 1960 fremheves hans åpne blikk for alt som gagnet reindriftsnæringen. Til slutt i denne nekrologen heter det: "La oss takke Johan Johnsen for hans innsats og ære hans minne ved å føre hans arbeid videre og slutte opp om den organisasjon han så som middel til å heve reindriftssamenes materielle og sosiale nivå".

Johan Johnsen arbeidet med reindrift hele sitt liv.

FOTO: ODDMUND PAULSEN. © ÁRRAN.

Oddmund Andersen: "Johan Johnsen – sáme njunnjusj"

Johan Johnsen Vaddnemfuolkes, Sigrid Steinfjellajn válldum lij båndor ja ælloniehkke Kjeldarbakkenis Fuoldán. Sån válljiduváj Norgga Boazudoallu Riikasearvi (NBR) interimstivrraj jagen 1947. Maññela, jagen 1948 vuododuváj NBRA, ja dalloj stivrraájrrasin válljiduváj. Sån lij NBRA ájrrasin gitta 1955 jage rádjáj. Jagen 1958 válljiduváj njunnjusattjan NBRan Anton Lifjella maññela, valla sån ij lim guhkijt njunnjusattjan, jámij tjavtjan 1959.

Johan Johnsen lij dájmalasj aj ietjá sáme siebrijn. Válljiduváj Sámi Sær' via stivrraj jagen 1953. Siebrre aktijvalattjat bargaj nuorttarijkalasj sáme aktisasjbargo ávdás. Sæmmi jage ásaduváj nuorttarijkalasj sámekonferánssa Jáhkámáhkken. Dánna válljiduváj stivrra mij oattjoj fámov Nuorttarijkaj Sámerádev vuododit. Johan Johnsen dán stivrraj válljiduváj, ja ádásis vas válljiduváj jagen 1956 gå Nuorttarijkaj Sámeráde Kárásjägán vuododuváj. Sån lij stivrraájrrasin gitta konferánssej Anárin jagen 1959.

Johan Johnsen lij duosstelis ávdástiddje sáme ássijj hárráj. Suv berustibme ittijj dássju vatte sunji stivrrasajijt duon dán sáme siebren. Sån bávtijj aj bájkálasj berustimev sáme ássijj hárráj, nav váj sáme ietjas guovlos duon dán NBRA tjáhkani-mijn oassálasstin. Johan Johnsen jámij gå lij ælov tjoahkkimin tjavtjan 1959.

Litteratur og kilder:

- Berg B. A. 1997: *Næring og kultur. Norske Reindriftssamers Landsforbund 50 år (1947-97)*. Davvi Girji OS
- Fjellheim, P. 1987: Historisk tilbakeblikk. *NRL's informasjon*. Utgitt av Norske Reindriftssamers Landsforbund.
- Hill, R. G. P and Nickul, K. 1969 (red.): *The Lapps Today in Finland, Norway, and Sweden II. Conferences of Stockholm 1959, Inari 1959, Kiruna 1962*. Edited on behalf of The Nordic Lapp Council. Universitetsforlaget, Oslo – Bergen – Tromsø.
- Johansson, C. 1978: Et reiseminne fra juni 1949. *Ottar nr. 105*.
- Johnsen, J. 1959: Reindriftsbladet, nr. 1, 1959.
- Lind, A. P. 1982: *Slektsbok for Sørfold*. Utgitt av Sørfold kommune.
- Lind, A. P. 1996: *Sørfold bygdebok. Gårdshistorie. Bind I*. Utgitt av Sørfolds kommune.
- Lind, A. P. 1998: *Sørfold bygdebok. Gårdshistorie. Bind III*. Utgitt av Sørfold kommune.
- Nordlands Framtid 17.3. 1959.
- Nordlandsposten 14.3. og 17.3 1959
- Nordnorsk Kulturhistorie 1994: 1 Det Gjenstridige Landet*. (Drivenes, E., Hauan, M. og Wold, H.A. red.). Gyldendal Norsk Forlag
- Otnes, P. 1970: Den samiske nasjonen. Pax forlag a/s, Oslo.
- Pedersen, P. 1985: De siste samene i Sørfold. *Årbok for Sørfold 1985*.
- Sameliv. Samisk Selskaps Årbok 1953-1955. (Asbjørn Nesheim red.). Brøgger Boktrykkeris Forlag Oslo. 1955.
- Sámiid Dilit. Foredrag vid Den nordiska samekonferensen Jokkmokk 1953. Oslo 1957.
- Vorren, Ø. 1978: Referat fra samelandsmøtet i Tromsø 28/6-31/6 1948. *Ottar nr. 105*.
- Wigdehl, A. H. 1972: Nordisk sameråd: en oversikt over det nordisk-samiske organisasjonsarbeidets historie. Hovedoppgave i historie - Universitetet i Bergen.
- Aarseth, B. 1978: Sameorganisasjoner i Norge. *Ottar nr. 105*.

Intervju og personlige meddelelser:

Kalle Kalstad, Tysfjord: Intervju av Anne Kalstad Mikkelsen, 20. februar 2003.

Johan Albert Kalstad, Tromsø 2003, personlig meddelelse til Oddmund Andersen.

Takk til Enok Johnsen, Evje og Eli Kappfjell, Majavatn som har bidratt med bakgrunnsstoff til denne artikkelen.

Forfatteren

Oddmund Andersen (f. 1959) er født og oppvokst i Skånland i Troms fylke. Han har doktorgrad i arkeologi fra Universitetet i Tromsø, og arbeider nå som forsker ved Árran.

Adresse: Árran – julevsáme guovdásj/lulesamisk senter, 8270 Ájluokta/Drag

e-post: oddmund.andersen@arran.no

"Vi flytter ikke"! Musken 1950-2000

Den veiløse bygda Musken i Hellemofjorden har en befolkning med stor overvekt av samer. Stedet ligger ved fjorden i en mektig natur. Kommer du dit, er det roen og freden som slår deg. Stedets historie er derimot ikke bare preget av ro og fred, men av en rekke aksjoner og opprør for å bevare bosettingen.

BJØRG EVJEN

Musken og fraflyttingspolitikken, 1950-1965

Sven Roald Nystø (1982) har sett nærmere på utflyttinga fra Hellemofjorden. Han fant at folketallet sank med 40%, 66 personer, i årene 1956-1962. Nystø hevder at utflyttinga fra Hellemofjorden var et resultat av overbefolkning. Hellemofjorden kunne ikke fø flere, og en rekke unge familier så seg nødt til å flytte ut. I følge Nystø var det tidligere en etnisk barriere som hadde holdt folk i ro i fjorden. Flytting var det samme som å slå seg ned sammen med bumenn. Dette var begynnelsen på ei utflytting som har pågått helt opp til 1990-tallet, en flytting ut fra fjordene og til mer sentrale tettsteder. I grove trekk vil det si en flytting fra områder dominert av den samiske befolkningen til områder dominert av en norsk befolkning.

De som flyttet ut etter 1952 kunne få offentlige fraflyttingsbidrag. De ble

ikke gitt vilkårlig og uten gjenytelser, men var satt inn i et sett med regler og forordninger. Dette fikk en viss betydning i det lulesamiske området. Vi skal derfor se nærmere på saken.

Stedene der folk fikk støtte til å flytte fra, ble kalt "utvær". Begrepet avspeiler at det var ute på kysten systemet startet, med flytting fra værene på yttersida, til tettsteder lengere inn. Steder som fikk denne betegnelsen var steder med få innbyggere, som lå isolert til og som manglet de fleste godene folk ellers fikk tilgang til, slik som havn. Det var tverrpolitisk enighet på nasjonalt politisk nivå om at forholdene i utværene var vanskelige, og at det ville koste minst at staten ga støtte til flytting heller enn å bygge ut velferdsgoder som vann, vei og elektrisitet på stedet. Ved å flytte til mer sentrale strøk ville forholdene bli mer lik for alle, ble det videre argumentert med.

Ei viktig side ved denne ordninga var at hvis et sted var blitt definert som fraflyttingssted, gikk ikke det offentlige inn senere med investeringer. Dersom noen familier ikke ville flytte fra et slikt sted, kunne de ikke

vente seg økonomisk støtte fra det offentlige til vann, vei eller strøm.

I Tysfjord ble etterhvert en rekke steder foreslått som fraflyttingssted: Borg, Furulund, Garvanes, Gressvik, Hellemobotn, Kjelkvik, Kjerrvika, Kjær vestre, Leirelv, Nordbukt, Pål-Sommerset, Solbakken, Tømmervik, Tørnes, Vasja, Vika og Musken.

Urådighetserklæringer

Flyttebidragene ble gitt på visse vilkår, blant annet kunne familiene ikke fritt flytte tilbake. Eiendommen fikk en såkalt urådighetserklæring, som innebar at eierne ikke kunne råde fritt over eiendommen de hadde forlatt. Boligen kunne for eksempel ikke benyttes som helårsbolig. Hvis dette ikke ble fulgt, måtte hele tilskuddet tilbakebetales. Videre kunne ikke boretten overføres til andre, og eventuelle hus på eiendommen kunne ikke selges eller overdras til annet formål enn til nedrivning. Departementet kunne derimot samtykke til annet formål etter søknad.

Mange ønsket ikke å flytte ut av fjordene i Tysfjord, og søkte i stedet lån til å forbedre boligen der de allerede bodde. Det skjedde i Musken.

7.mars 1960 skrev daværende skoleledertør i Nordland, Olav Nyaas, til Tysfjord formannskap der han oppfordret kommunen om å få utarbeidet en rapport om forholdene i Hellemofjorden. Hensikten var å finne ut i hvilken grad man kunne regne med fortsatt bosetting i fjorden, og om kommunen skulle satse på utbygging av skolen og internatet i Musken, eller om stedet skulle defineres som fraflyttingssted. Nyaas, som tidligere hadde vært lærer i Tysfjord, blant annet i Hellemofjorden, skisserte hva rappor-

ten burde inneholde, bosettingsmønstre, næringsliv og sosiale forhold.

Tysfjord kommune gikk inn for at en slik rapport ble skrevet. I den forbindelse ble det avgjort at den statlige bevilgningen til utbedring av boliger i Hellemofjorden skulle holdes tilbake til så lenge, noe kommunen fikk gjennomslag for i departementet. De som hadde søkt om lån for å utbedre boligen, måtte vente.

Rapporten, som var ferdig i 1962, konkluderte blant annet med at det i Hellemofjorden var "urimelige dårlige sosiale og økonomiske vilkår om man bedømmer dem på bakgrunn av de krav som stilles i et velferdssamfunn". Dette er en viktig formulering. Ut fra

dette var samtidas nye krav til velferd det viktigste, ikke hvilke forhold befolkninga hadde levd under og klart seg med i en årrekke. Den nye tida og de nye kravene hadde nådd Tysfjord. I rapporten ble det pekt på lav inntekt, avhengighet av sosialomsorg, høy dødelighet og dårlige boforhold. I 1962 var det fortsatt to familier som bodde i gamle. Dessuten var det dårlige kommunikasjoner og behov for skoleutbygging. Ut fra de karrige naturforholdene kunne man heller ikke forvente at forholdene endret seg. Utvalget anbefalte utflytting. Rapporten har sine svakheter, ikke minst et noe negativt utgangspunkt. Et eksempel kan vise dette. I omtale av boforholdene blir det hevdet at "de fleste boligene - ca. halvparten - må betegnes som høyst utilfredsstillende i sammenligning med den boligstandard som ellers er vanlig i distriktet." Dette skulle også bety at den andre halvdelene ikke hadde så dårlige boforhold, men dette ble ikke nevnt. Her ble det videre pekt på at ingen av de i alt 34 boligene hadde WC, og at bare sju boliger hadde innlagt vann. I 1960 var det 795 boliger i kommunen, av disse hadde 502 hverken bad eller WC, 209 boliger manglet i tillegg innlagt vann. Selv om forholdene i Hellemofjorden var dårlige, var de ikke enestående i kommunen. Det var trolig av politisk interesse å framstille forholdene slik at det ble lettere å få statlig støtte. I det at staten gikk aktivt inn i samfunnsplanlegginga lå det også at myndighetene hadde behov

Måsske/Musken er ei veiløs bygd, og derfor avhengig av båtskys. Bildet viser lokalbåten "Hulløy" i Måsske/Musken i 1980. FOTO: FOTOGRAF UKJENT. ÁRRAN FOTOARKIV.

Ibboluokta/Tømmervik var blant de foreslåtte fraflyttningsstedene. I motsetning til Måsske/Musken ble Ibboluokta/Tømmervik lagt øde.

FOTO: LARS BØRGE H. MYKLEVOLD. © ÁRRAN

for innspill om hvor behovene for hjelp lå. Det ga ikke rom for å trekke fram det positive.

Musken får strøket fraflyttingsstempelet!

Det har vært drøftet i hvilken grad fraflyttinga ble gjennomført ut fra et ønske om flytting. Ottar Brox (1984) har tatt sterk avstand fra ei framstilling som går på at folk flyttet til tettsteder fordi det var noe de ville. Det var ikke ønsket om tilgang til forbruksgoder og materiell velstand som

lå bak. Brox hevder at muligheten for arbeid og inntekt var det viktigste. Andre har hevdet at man ikke må se bort fra at ønsket om servicemuligheter og velferd i stadig økende grad fikk en plass i den enkeltes liv. Ungdommens utferdstrang, ønsket om å være "der det skjer noe" må også sees som argument for flytting. Når så staten i tillegg bidro økonomisk, kan det hele ha bidratt til at ønsket om flytting ble vekket.

Fra samisk side i Tysfjord ble det hevdet at det ikke var snakk om et ønske om å flytte fra Hellemofjorden. Det var i stedet en planlagt tvangsflytting fra kommunens side. At bofor-

holdene var dårlige ble delvis forklart ved at kommunen jo i 1960 hadde stoppet tilskudd til utbedring eller bygging av boliger. "Vi må tilbake til våre forfedres metoder og bygge jordhytter hvis vi skal bedre våre boligforhold," ble det hevdet i et skriv fra samene i Hellemofjorden til Kirke- og Arbeidsdepartementet. De hevdet videre at det var uforsvarlig å flytte befolkningen ut av fjorden når det ikke fantes bedre forhold ellers innen kommunen. Oppsitterne i Hellemofjorden foreslo at staten i stedet for å støtte utflytting, heller skulle bidra til at det ble veiforbindelse Musken-Helandsberg, at området fikk elektrisk strøm og at det ble bygget et ishus i Musken. Det var godt fiske i fjorden, men langt til nærmeste fiskeoppkjøper. Brevet var vedlagt et opprop underskrevet av de fleste innbyggerne i fjorden om at de ikke hadde planer om å flytte fra boplassene sine.

Henvendelsen førte fram, og i mai 1965 anbefalte Kommunal- og Arbeidsdepartementet at kortsiktige investeringer i Hellemofjorden ikke lengre skulle holdes tilbake. Folket i Musken hadde klart det kunststykket å fått fjernet fraflyttingsstempelet fra hjemstedet. Det ble helt avgjørende for stedets framtid. Elevheim, skole og nye boliger kunne nå settes opp, og samme år fikk de strøm fra et aggregat. Det skulle enda gå noen år før de ble tilknyttet kraftnettet. Den veiløse samiske bygda hadde klart å stå imot presset, for denne gang.

Musken 1970-1980 - boforhold i fokus

Rundt 1970 kom det flere tiltak for å bedre boforholdene spesielt for den samiske delen av befolkninga. Presset på boligene i Hellemofjorden var fortsatt stort. I følge en undersøkelse av professor Vilhelm Aubert og Lina Homme (1970) førte dette til at det sosiale nettverket ble tett og sterkt: "Hverdagslivet i fjorden er preget av at folk er tilfreds og har det bra, med en sterk samhørighet. Dette slår en besøkende vel så mye som fattigdommen, selv om den er lett synlig."

Det er klart at ennå i 1970 levde mange under dårlige forhold, både i Hellemofjorden og ellers rundt i kommunen. I Fuglfjorden fantes en bolig-gamme helt fram til 1972. Der bodde Ivar i Fuglfjorden, Láttevuodna-Ievar. En annen bolig-gamme ble brukt på Hellandsberg til ut på 1960-tallet. Mange hus var dårlig vedlikeholdt, andre var ikke gjort ferdig, men stod år etter år uten å bli ferdigstilt. Det er videre klart at dette ikke bare gjaldt den samiske delen av befolkningen. Men oppmerksomheten ble etter hvert spesielt rettet mot samene, og de dårlige forholdene ble brukt som argument for å skaffe dem økonomisk støtte for å bedre forholdene.

I et brev av 11.august 1967 til Kommunaldepartementet ble det pekt på de mangelfulle boforholdene i kommunen. Det foreslo at det ble laget en

"Vi må tilbake til våre forfedres metoder og bygge jordhytter hvis vi skal bedre våre boligforhold". Gammetuft i Måsske/Musken.

FOTO: LARS BØRGE H. MYKLEVOLD. © ÁRRAN

analyse av boligsituasjonen. Da dette ville ta lang tid, bevilget myndighetene i mellomtiden ekstra midler til utbedring av boforholdene i samedistriktene i de tre nordligste fylkene. I Nordland gikk tilbudet til kommunene Grane, Hattfjelldal, Vefsn, Hemnes, Rana, Saltdal, Fauske, Sørfold, Hamarøy, Tysfjord, Ballangen, Narvik, Evenes og Lødingen.

Statens innsats hadde altså endret seg fra å støtte en total utflytting fra Hellemofjorden, til å yte økonomiske bidrag til å utbedre boligene i det samme området, ikke minst som følge av tilbakemeldinger fra det samiske

miljøet. Statens nye tiltak var gledelig, men saken viste seg å ha flere sider. Tilskuddene til de samiske distriktene lå langt over det som ble gitt til reparasjon av eldre boliger generelt. I 1976 var for eksempel den øvre grensen for tilskudd på kr.15.000 for samer mens ikke-samer kunne søke om opptil kr.8.000.

I Finnmark ble fokus satt på boforholdene i flyttsamemiljø. Utredninger, rapporter og befaringer overbeviste myndighetene om at økonomiske støtteordninger måtte settes inn. I 1969 startet så et reparasjons- og nybyggingsprogram for Tana, Nessby, Kara-

sjok og Kautokeino.

Leder for Institutt for anvendt sosialvitenskaplig forskning, Per Mathiesen, hadde utført undersøkelser omkring boforholdene i Indre Finnmark. I en rapport til Kommunaldepartementet 12. november 1969, anbefalte han at boligaksjonen bare måtte gjennomføres dersom den var del av en helhetlig politikk overfor samene i hele Nord-Norge (Mathisen 1974). Rådet ble ikke tatt til følge.

På linje med det som var vedtatt i Kautokeino, gikk også kommunestyret i Tysfjord inn for at det måtte utarbeides en analyse av boforholdene i den samiske delen av befolkningen. Kommunen hadde tilsatt en sosialsekretær, Per Arne Porsanger, som kjente forholdene i Finnmark, og som argumenterte for at Tysfjord måtte få tiltak på linje med det nordligste fylket. For å skaffe grunnlagsmateriale for eventuelle tiltak avgjorde kommunestyret i september 1970 at det skulle foretas en omfattende boligundersøkelse for å avgjøre hvem som hadde behov for støtte. Lina Homme, forsker ved Institutt for samfunnsforskning, Oslo, ble kontaktet.

Homme (1970) skriver: "Jeg fikk en oversikt av sosialsjefen over alle hus der hovedpersonen var same og hvor det var søkt om reparasjonsbidrag. Dessuten tok jeg med noen hus som jeg visste var bebodd av samer. Av de siste var det noen som ikke ønsket husene sine undersøkt. De ville sjøl klare utgiftene til huset."

Forskere støtter Musken

Det var ingen tilfeldighet at Lina Homme ble bedt om å foreta den omfattende boligundersøkelsen. Hun hadde tidligere arbeidet for professor Vilhelm Aubert i hans store prosjekt om isolasjon og integrasjon, et prosjekt som i utgangspunktet ikke hadde noe med de kommunale myndighetene å gjøre. Det fortelles at årsaken til at Tysfjord kom med i prosjektet var Auberts interesse for fjellklatring. På tur fra Sverige til Stetinden kom han innom Hellemofjorden, og mente stedene der var godt egnet til isolasjonsprosjektet. Helgøy i Troms var også med. Lina Homme ble engasjert til å gjøre feltarbeidet i Tysfjord.

Ei av problemstillingene i prosjektet var nettopp å studere hvordan en nasjons offentlige apparat virket helt ut i de mest geografisk isolerte områdene. I følge Aubert stod Hellemofjordens innbyggere overfor valget om enten å bevare samfunnene de bodde i, og dermed være fattige, eller å være med på fremskrittet, og dermed flytte ut av fjorden (Aubert og Homme 1970).

Da folk i Musken fikk strøket fraflyttingsstempelet, ble de støttet og oppmuntret av forskerne. Dette ble en hard nøtt å svelge for kommunen. I vedtaket fra kommunestyret ble instituttet oppfordret til å snarest mulig stoppe "den politiske virksomheten".

Kommunen etterlyste også rapporter om hva forskerne egentlig drev på med i kommunen, og klaget på at de aldri ble informert.

Kommunens reaksjon var grunnet i at Homme og Auberts engasjement i det samiske samfunnet gikk langt utover forskerrollen. Homme samlet for eksempel inn klær "til sine samer" ved Institutt for Samfunnsforskning, ISF, i Oslo, og sendte pakkene til Musken. Mikal Urheim var en av dem som fikk en slik pakke. Det var vanskelig å motta slik hjelp, for noen i hvert fall. Mikal Urheim fikk en julelysoppsats, med spillende engler.

Aubert på sin side gikk inn med aksjer i et entreprenørskap, Simon Andersen & co A/S, senere Musken senter A/S. Her fikk samisk ungdom arbeid og snekkeropplæring. Da boligaksjonen startet var det tre lokale entreprenører som fikk oppdragene, det ene var Simon Andersen & co, de to andre var Brødrene Ellingsen, Drag og Innhavet Trelast, Innhavet.

Aubert investerte også i tre påhengsmotorer til bruk for fiske og transport i Musken. Ishuset ble også reist delvis ved hjelp av økonomisk støtte fra samme hold. Hensikten var å tilføre samfunnet noe, og å vedlikeholde det samiske. Aubert støttet også samisk ungdom som ønsket å ta seg utdanning.

Tysfjord kommer med i boligaksjonen

Norsk sameråds kontorleder var påbefaring i Tysfjord 8.-9. juni 1971. I rapporten heter det: "Jeg hadde ikke trodd at de sosiale forhold, ikke minst boligforholdene blant samene i de områdene som ble befart virkelig var så dårlige som de så ut til å være. De fleste hus så ut til å være halvferdige, dels overbefolket og dårlige sanitære forhold. Men dette er tross alt noe jeg går ut fra myndighetene nå vil sette alt inn på å få rettet hurtigst mulig."

Under stortingsbehandlingen 15. januar 1971 av St.meld. nr.99 (1969-70) om boligtiltakene i indre Finnmark, ble en geografisk utvidelse av denne aksjonen tatt opp av flere talere. Det var spesielt Tysfjord som ble nevnt, men også Porsanger og deler av andre kommuner i Nord-

Troms og Finnmark. Tysfjord kom med.

Aksjonen ble sett som et gode som flere ville ta del i. Hamarøy kommune ba i brev til Kommunaldepartementet av 13. juli 1972 om å bli inkludert i aksjonen. I Hamarøy kom forespørselen via Hamarøy sameforening. Her kan nevnes at da henvendelsen først kom, fikk foreninga brev fra kommunen der det het: "Da jeg (= ansatt i kommunen) ikke sitter inne med kjennskap til samebefolkningen i Hamarøy ber jeg om opplysninger fra Dem." Norsk sameråd tok opp saken, og hevdet at Hamarøy og også Sørfold måtte komme med, men saken ble avvist.

Aksjonen varte i åtte år i Tysfjord, fra 1971 til 1979. I Finnmark fortsatte den helt til i 1987

For å komme i betraktning for tilskudd var det ikke nok at boligen tidligere var vurdert å være dårlig. I tillegg skulle det utarbeides sosialrap-

porter, og ut fra disse skulle prioriteringen skje. Alle rapportene som ble skrevet på 1960- og 1970-tallet, de fleste er klausulerte, gir et bilde av at det ikke var mange sider ved privatlivet i den samiske befolkningen som ikke skulle fram. Det viser også en enestående tålmodighet fra dem som gang på gang fikk gjester som stilte de mest inngående spørsmål. Svarte du galt kunne en hel enebolig forsvinne i det blå. Det ble i alles interesse å fokusere på problemene, da ble tilgangen på godene i velferdssamfunnet lettere tilgjengelig.

Ikke alle som søkte ble satt på prioritert liste og fikk hjelp. Lina Homme besøkte 65 husstander, og konkluderte med at de aller fleste trengte hjelp til ny bolig. Kommunen hadde i alt 67 saker i forbindelse med boligaksjonen. Fem familier kontaktet kommunen og meldte at de ikke ville ta i mot støtte.

Den økonomiske støtten var et rente og avdragsfritt lån som dekket en større eller mindre del av det totale lånet alt etter hvilken økonomisk situasjon husbyggeren var i. Det fulgte heftelser ved lånene. De nye eierne kunne ikke fritt leie ut hele eller deler av husene, og ikke selge uten at de bevilgende myndighetene hadde godkjent kjøpet. En ny eier fikk heller ikke uten videre overta det opprinnelige lånet. Etter et visst antall år falt heftelsene bort.

Det er vanskelig å finne det eksakte antall personer som fikk hjelp under boligaksjonen. I noen kilder står det 42, i andre 38 eller 35. Halvparten var

Bladet

NORDKALOTT

Nr. 19

23. juni 1972

7. årgang

Musken skole må utbygges

Utsettelsen av saken om bygging av barneskole i Musken er dypt beklagelig. Av helsemessige grunner ser vi oss nødt til å holde våre barn borte fra det gamle skolehuset. Streiken settes i verk neste skoleår, heter det i et telegram som foreldrene i Musken sendte til Tysfjord kommunestyre. Saken forelå ikke som sak på kartet, men ble likevel beprøvet. Det er rimelig at Musken skolekrets nå reagerer - det vil være mere enn urimelig om kretsen blir nedlagt, uansett elevtallet, og det vil også være uklokt ikke å bygge den planlagte skolen etter de planer som er vedtatt. Når det kommer til stykke, er stedet i vekst - selv om de fak-

Skolen i Måsske/Musken har ofte vært i medias fokus. Til venstre et oppslag fra Bladet Nordkalott 23.juni 1972. Til høyre fra Avisen Nordland 26.november 2003.

familier, halvparten enslige, kvinner som menn. De fleste fikk hjelp til nybygg eller reparasjoner på stedet, 20 av 35. De fleste bodde i Musken, på Drag eller Hellandsberg. De resterende 15 flyttet i all hovedsak til Drag, Storjord og Musken. Musken var blitt et sted med tilflytting støttet av myndighetene.

Musken 1980-1990 - aksjoner for arbeidsplasser

Rundt 1980 foregikk det også en "kamp" for næringsmessig utvikling i Hellemo fjorden. Dette var ingen avgrenset aksjon med utgangspunkt i en konkret bedrift. Her var det snakk om en kamp over lengre tid for å utvikle og styrke næringer som kunne sikre arbeid og bosetting i Musken først og fremst.

I 1981 bodde det rundt 30 familier i Hellemo fjorden. De fleste hadde sau som en del av kombinasjonsnæringer. I et innlegg i Tysfjordnytt (des.1981) het det at jorda var karrig, men at vei ville åpne for nye arealer. Vei var et krav, fiskebruk et annet. Uten fiskebruk ville ikke de som drev med fiske i åpne båter ha leveringsmuligheter: "Det er godt å bo i dette samfunnet. Vi ønsker å fortsette med det. Og vi innser at skal vi kunne gjøre det i framtida må vi utnytte alle kombinasjoner og muligheter for næringsvirksomhet i Hellemo fjorden. Det er urett å si at

ikke vi – som andre lokalsamfunn – trenger bistand."

Skulle næringslivet i Musken støttes, måtte det være som økonomisk støtte til kombinasjonsnæringer av et eller annet slag, helst innen primærnæringene. Myndighetenes næringspolitikk i etterkrigstida gikk ut på å komme vekk fra kombinasjonene og over til ei spesialisering innen ett yrke. Med 1980-tallets åpning for markedskreftenes styring, ble de tradisjonelle kombinasjonsnæringene om mulig enda mer på sidelinja. Men nå handlet støtten til næringene i Musken ikke først og fremst om lønnsomhet, men heller om å bevare bosettingen i området, ei samisk bosetting.

Noe var gjort lokalt. Tiltaksnemnda i kommunen ga økonomisk støtte til Hellemo fjorden, men det var langt fra tilstrekkelig. Befolkningen tok selv fatt i saken. I 1975 hadde Hellemo fiskerlag i samarbeid med kommunen ført opp et mindre mottaksanlegg for fisk i Musken og rustet opp kaia. Det var en begynnelse. I desember 1976 ble det holdt konstituerende generalforsamling i A/S Musken. Selskapets formål var å fremme næringslivet i Musken. De tre største aksjonærene var Simon Andersen, professor Vilhelm Aubert og Mikal Urheim. I det første styret satt Simon Andersen, Kåre Amundsen og Mikal Urheim.

Fiskerinæring har alltid vært en viktig del av virksomheten i Måsse/Musken.

FOTO: LARS BØRGE H. MYKLEVOLD. © ÀRRAN

I september 1978 ble Muskenplanen presentert. Bak planen stod kommunen, fylkets næringsavdeling og Muskens innbyggere. Fiskehjeller, veier, grendehus og sjarkprogram var prioriterte oppgaver. Samme år ble Muskensenteret A/S stiftet. Selskapet finansierte kjøp av en større fiskebåt, M/K Varen, den største og mest moderne fiskebåten i kommunen. Dessverre ble oppsvinget i fisket ikke slik som forventet. På grunn av uheldige omstendigheter; dårlig fiske og havari, kom selskapet i økonomiske vansker og mistet båten. Muskensenteret A/S eksisterer i dag, men er ikke i aktivitet.

To år senere var Hellemofjorden, i følge en rapport fra lokalutvalget fra 1980, preget av amper stemming fordi det fortsatt ikke var opprettet flere levedyktige arbeidsplasser. Stedet manglet et servicebygg der det skulle etableres et fiskemottak og ei kai, lagerbygg, butikk, verksted, posttjenester og et kontor for sosiale tjenester.

I 1980 var det kommet i gang organisert mottak på fiskebruket. Det ble produsert tørrfisk. Mottaket blomstret økonomisk i 1980 og 1981. Men bruket kunne ikke ta i mot sei og uer fra det rike sommerfisket, på grunn av maketida. Anlegget var lite, og for dårlig utrustet. Løsningen ble som før; samle fangsten og føre den til Korsnes.

I august 1981 ble derfor behovet for tilskudd til støtte for næringslivet i fjorden satt på dagsorden igjen.

Hellemo inn på statsbudsjettet i 1983

Fra statens side ble det bevilget midler til formål som skulle styrke samisk identitet, språk og kultur. Dette var i første rekke rettet mot indre Finnmark. Flere samiske kjerneområder hadde behov for tilsvarende tiltak, og i 1982 ble Norsk Sameråd bedt om å velge ut to nye distrikt. Det stod da mellom Kokelva, Indre Kåfjord, Veidnes og Hellemo-området. Samerådet valgte de to sistnevnte, og på det følgende statsbudsjettet ble det satt av henholdsvis kr.300.000 og kr.500.000. Midlene skulle nyttes til styrking av nye tiltak, f.eks oppdrettsanlegg, og andre tiltak innen fiske og jordbruk.

Det kom inn søknader om tiltak for mer enn ti ganger det beløpet som var bevilget. Det var søknader innen fiske og jordbruk, men også til oppstart av reindrift, duodje-verksted, snekkerverksted, elveforebygging og språkstudier. Søknadene viser stor kreativitet i befolkninga, men også at behovet for egenkapital var stort.

Bare fastboende i Hellemofjorden ble vurdert som relevante søkere, slik at for eksempel Drag falt utenfor. Dette ble foreslått på et folkemøte i Musken 26.mars 1983, og departementet valgte å følge forslaget. Det eneste unntaket var Mikand regnskap og servicekontor på Drag, ved Filip Mikelsen og Kurt Tore Andersen, der mange av søknadene ble gjennomgått

og formulert før de ble sendt til departementet. Departementet på sin side gikk nøye gjennom søknadene. Søkerne ble vurdert ut fra arbeidsdyktighet, alder, erfaring, om de hadde familie, var gift og hadde barn. Ei kommunal gruppe uttalte seg til slutt om departementets prioriteringer. Av 42 søkere var det bare 13 som fikk tilskudd. Av de 13 tilskuddene gikk seks til båt og bruk, tre til kjøp eller stell av traktorer og fire til diverse. Fiskemottaket fikk støtte. I 1984 og 1985 ble midlene fra departementet videreført, begge årene var det 16 som fikk innvilget sine søknader om støtte.

I et brev fra Tysfjord kommune til departementet i 1985 het det at kommunen nå hadde bevilget sin andel av kostnader til for-prosjektering av tiltak som skulle sikre arbeidsplasser i Musken, til dagligvaretilbud, kai og fiskemottak.

Kampen for arbeidsplasser i Hellemofjorden var ikke avsluttet. Kanskje med unntak av de offentlige stillingene i tilknytning til skolen, var usikkerheten en permanent faktor. Lite konkret hadde kommet ut av alle tiltakene og rapportene nevnt over. I et intervju i avisa Nordlandsposten innrømmet ordfører Ivar Jakobsen at kommunen ikke hadde gjort nok i Musken: "Det er gjort en god del kommunale investeringer i Musken, for eksempel vannverket, men det er gjort lite for næringsvirksomhet. Vi har kanskje ikke vært flinke nok."

Bygda Musken kan bli avvertert til salgs

Avisoppslag fra Fremover 7. desember 1995 der innbyggerne i Måsske/Musken truet med å avvertere bygda til salgs.

1995, Musken til salgs?

I 1995 toppet det hele seg. Innbyggerne i Musken truet med å avvertere seg selv til salgs. I media kom overskrifter som "Musken seigpines til døde", og "Bygda Musken kan bli avvertert til salgs".

Innbyggerne i Musken hadde gått lei av å vente på tiltak utenfra. Nå grep de selv fatt i saken. I følge rektor Paul Gælok stod de samlet bak et krav om grendesenter, opprustning av veien, bedre hurtigbåt-tilbud, opprettholdelse av post og butikk, samt flere kommunale boliger. "Vi blir møtt med stor forståelse rundt omkring, men

forståelse er lite å leve av i lengden", uttalte Gælok. De 60 fastboende hadde også drøftet kollektiv utflytting, og regnet ut at det ville koste samfunnet rundt 59 millioner, i tillegg til de sosiale kostnadene. Investeringene som var nødvendige i Musken var beregnet til ca 30 millioner.

Igjen grep befolkningen til utradisjonelle løsninger. Det ble søkt audiens hos kongen for å legge fram saken. Det gikk i orden. Peder Pedersen, Mikkel-Petter som han het lokalt, ble valgt til å representere innbyggerne i Musken. Han var tidligere grenselos, fiskerbonde, en av de eldste i bygda og han var same med dårlige norskkunnskaper. I februar 1996 møtte han kongen på slottet. Paul Gælok var med som tolk. Gaven til kongen var ei bøtte med salt uer.

En følge av audiensen var at i april samme år troppet et 30-talls høytstående byråkrater, politikere og næringslivstopper opp i Musken på ide-dugnad. Hellemo lokalutvalg la fram en større utredning; "Utviklingsplan for å sikre bosettingen i Hellemofjorden. Planforutsetninger. Beskrivelser, prinsipper, mål og argumenta-

sjon". Ut fra næringsmessige forhold var denne planen en fortsettelse av tidligere planer. Her het det igjen at innen primærnæringene må det legges til rette for kombinasjonsnæring, også med duodje, veier må bygges, fiskemottaket må opprustes og dagligvarebutikken må sikres. I 1996 kom Utviklingsplan for Hellemofjorden. For å løse problemene med å skaffe arbeidsplasser ble velkjente saker trukket fram: bygging av vei, etablere et grendesenter, sikre drift av butikken, fiskerihavn. Fra statens side ble det bevilget tre millioner kroner på å redde Musken. Det ble dessuten opprettet en toåring konsulentstilling som skulle følge opp og koordinere planutkastet. Rektor ved skolen, Paul Gælok, ble tilsatt, ansatt av kommunen, fylkeskommunen og Sametinget. Musken var igjen kommet over kneiken ved hjelp av pågangsmot og stor tro på at stedet hadde ei framtid.

Musken er i dag et levende samisk og norsk samfunn, men samtidig er stedet gjennom sine aksjoner og politiske kunstgrep, blitt viktig som symbol og identitetsfaktor for hele det lulesamiske samfunn.

Forfatteren

Björg Evjen (f. 1952) er fra Sulitjelma. Hun har doktorgrad i historie fra Universitetet i Tromsø. Hun har tidligere arbeidet med polar-, industri- og kvinnehistorie. Hun har også skrevet bygdebøker for Tysfjord, og er nå i gang med bygdebokprosjekt for Fauske. Adresse: Samfunnsvitenskapelig fakultet, Institutt for historie, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. E-post: bjorge@sv.uit.no

Mikkel-Petter hos Kongen.
FOTO: © ØYVIND A. OLSEN.

Björg Evjen: ”Ep jáhtta!” Måsske 1950 – 2000

Rahtedis sijdan Mäsken Oarjjevuonan li stuorámus oasse árojs sáme. Måsske le uddni ielle sáme ja vuodna-sebrudak, ja le ietjas aksjávnnáj ja politihkalasj dájmaj dábddomærkkán ja identitehttafaktorin sjaddam álles julevsáme guovlluj.

Ulmusjláhko Oarjjevuonan binnoj 40% jagijn 1956-1962. Dát lij álgo sirddemij mij vibáj gitta 1990-láhkuj. Ulmutja jáhtin vuonajs gánná stuorámus oasse lidjin sáme guovdásj guovlojda, bájkijda gánná stuorámus oasse álmugis lidjin látte.

Måsske sirddemguovillon sjattaj, ja 1952 jages almulasj sirddemdoarja mávseduváj ulmuttijda gudi guovdásj guovlojda jáhtin. Sirddemmærkka aj vájkkudij Måskega ettjin lánav oattjo gádjijt buoredittjat.

Sáme aksjávnná sirddemguovllomerkav gádodij ja departemennta mierredij ettjin dasti galga rudájt ganugahttet. Dan diehti lij máhttelis internáhtav ja skávláv tsieggit.

Jage 1970 birrusijn báhtin moadda dájma jáhtuj ma galggin buoredit ulmuttij árrondilev. Suohkanstivrra mierredij sámij árrondille galgaj guoradaláduvvat. Lina Homme, guoradalle Oslos, báلكkiduváj dán bargguj.

Divtasvuona suohkan oassálasstá boligaksjávnnáj jagijn 1971-1979. Jus ulmutja galggin dárjav oadtjot, de ij lim nuoges dássju árrondilev guoradallat, duodden hættuj aj sosialalassj rapportta dagáduvvat. Birrusij 42 familja Divtasvuonan dárjav oadtjun.

Birrusit jagen 1980 sjattaj aksjávnná man ulme lij æládusdájmajt Oarjjevuonan buoredit, ja stáhta bud-sjehtas 500.000 krávná Oarjjevuodnaj juolloduvin.

Jagen 1995 Måskega aksjoneriji ja bájkke oasen fáladuvvá. Måsske sjaddá stuorra mediaássjen, ja Peder Pedersen vuolggá gánágisá guossáj. Stáhtta juollot gálmma millijávnná Måske ávddánibmáj ja guovtejhká-sasj konsulenntavirgge boahotá jáhtuj.

Litteratur:

Artikkelen er basert på bearbeidelse av materiale tidligere utgitt i;

Evjen, Björg 2001: Velferd og mangfold, Tysfjord kommunes historie 1950-2000.

Øvrig litteratur:

Aubert, Vilhelm og Lina Homme 1970: Orjjuvuodna.

Brox, Ottar 1984: Nord-Norge: fra almenning til koloni.

Homme, Lina 1970: Boligundersøkelse i Tysfjord, Sørfold og Hamarøy.

Mathiesen, Per 1974: Boligreising og nasjonal tilpasning hos den samiske minoritetsgruppe. INAS-rapport.

Nystø, Sven Roald 1982: Etnisitet og religiøsitet: to uforenelige statuskategorier i etnopolitisk mobilisering.

Sameforeninger og samebevegelsen etter 1950

- fra aktiv politisk, til samepolitisk aktiv

Etter kommunevalget i 1949 var det flere samiske representanter i kommunalt styre og stell i Tysfjord: i kommunestyret satt Peder Nilsen, Musken, Benjamin Johnsen (vara), Nordbukt og Einar Knutsen, Kjerr vestre, alle for Arbeiderpartiet. Dessuten satt Anders Mikkelsen, Hellemobotn, i ligningsnemnda, i skolestyret Peder Mikkelsen sr., Musken, i fattigstyret Knut Tommasen, Musken, og i menighetsrådet Anders Mikkelsen, Hellemobotn. Peder Knutsen og Peder Nilsen, begge Musken, var doms- og skjønsmenn. Mange av disse hadde vært loser under krigen. Nå brukte de sin innsats i det lokalpolitiske arbeidet.

Da Ørnulf Vorren besøkte Hellemofjorden i 1951 ble det fra samisk side hevdet at de så det som meget viktig å delta i det politiske liv, helst ville de ha en representant i hver nemnd, slik at de kunne være med der beslutningene ble tatt. De var politisk bevisst på hva de ville oppnå.

BJØRG EVJEN

Politisk, men ikke samepolitisk aktiv

Langt på vei klarte de det. Da resultatet etter kommunevalget i 1955 var klart, var det også klart at det var samer på nesten samtlige lister. Hva hadde skjedd?

På 1950-tallet var det stadig flere som flyttet ut fra de indre fjordene. Mange så negativt på denne utviklinga. Dersom mange nok flyttet kunne skolekretsen bli lagt ned, noe som igjen ville føre til at flere dro. De som var igjen, ble da mer eller mindre

tvunget til å finne nytt bosted. Flyttinga i etterkrigsårene var delvis styrt med økonomisk støtte fra myndighetene. For å komme dette i møte, ble det viktig å være med der beslutningene ble tatt. Det var blant annet i kommunestyret.

Andreas Andersen og Mikal Urheim så dette, og tok et initiativ for å få flere samer inn i kommunestyret. Det ble gjort ved at deler av den samiske befolkningen foretok en organisert kumulering på listene slik at de samiske representantene rykket opp. Aksjonen lyktes i høyeste grad. På førsteplass på Arbeiderpartiets liste kom Peder Nilsen, Leirelv, nummer to fra Høyre ble Mikkil Knutsen, Musken, nummer en på Fisker og småbrukernes liste ble Mikal Urheim, Musken,

Sammen med Andreas Andersen tok Mikal Urheim initiativ til kommunevalgaksjonen i 1955. FOTO: LARS BØRGE H. MYKLEVOLD © ÁRRAN

Foruten Mikal Urheim kom disse fem hellemoingene inn i kommunestyret i 1955. Fra venstre: Mikkel Knutsen, Musken, Peder Nilsen, Leirelv, Einar Knutsen, Kjær, John Johnsen. Pål-Sommerseth og Anders Mikkelsen, Hellemobotn.

FOTO: PRIVAT, UTLÅNT AV FAMILIENE.

og på Kristelig Folkepartis liste ble Anders Mikkelsen, Hellemobotn, nummer en, mens Einar Knutsen, Kjerr, ble nummer to. I tillegg ble John Johnsen, Pål-Sommerseth, valgt inn i kommunestyret. Med unntak av Høyre og kommunistene kom samer inn på alle førsteplassene. Årsaken til at Høyre var et unntak var at hun som stod på første plass, Klara Klæboe, ble sett som et ekte "samemenneske", en person med positiv og åpen holdning til samene. Klæboe fikk derfor støtte fra de samiske velgerne.

Resultatet vakte oppsikt. Saken ble faktisk lagt fram for fylkesadministrasjonen, og den organiserte kumuleringa ble gått etter i sømmene. Det viste seg at alt hadde foregått i henhold til gjeldende lov om valg til kommunestyret. Valgresultatet ble godkjent. Samene ble imidlertid ikke i flertall, og ingen av dem kom inn i formannskapet.

Den samiske delen av befolkningen hadde også i mellomkrigstida hatt sine representanter i kommunestyret, men aldri hadde de gått til en samlet aksjon slik de gjorde i 1955. Årsakene til at det skjedde akkurat da, er mange og sammensatte. Et viktig moment var at det fantes et rent samisk miljø i Hellemofjorden. I følge Mikal Urheim hadde Musken et godt samisk miljø, med ro til å lære noe. Samtidig var det et marginalt område. De to momentene skapte "soldater" som hadde noe å kjempe for.

En gjennomgang av sakene som ble tatt opp i kommunestyret i denne perioden avslører at samene ikke kjørte fram egne samiskrelaterte saker. Hensikten var heller å være til stede der saker ble avgjort, og sørge for at den samiske siden ved en sak ikke ble glemt. Og sist, men ikke minst, var hensikten å vise at også samene var mektige og kunne bruke sine muligheter.

Selv om samene representerte flere parti, stemte de likt i saker som angikk dem selv. Dersom en sak var vanskelig å enes om, trakk de seg heller tilbake og lot vararepresentanten møte. På den måten beholdt de det samiske samholdet i fjorden, og kunne, i følge Mikal Urheim, overlate vanskelige avgjørelser til "kommunen":

"I kommunestyret skulle en same gå inn for alle søknadene fra samene uansett, i praksis alle søknadene fra Hellemofjorden. Kunne det være delte meninger om en sak i heimbygda, holdt man seg borte. Man måtte ikke risikere å komme i uenighet med noen av sine egne - og da lot man heller "lådde" - "bumannen" - avgjøre saken så ingen hadde noe de skulle ha sagt". (Evjen 1998)

Ved det neste kommunevalget i 1959 ble det ingen felles aksjon fra samisk side. Det ble heller ikke arbeidet spesielt aktivt for å få inn repre-

sentanter fra den samiske delen av befolkningen. Bare tre samer kom inn. Den store aksjonen var over. Men viktige hendelser foregikk i det samiske samfunnet.

Sameforeninger

Det hadde vært samiske organisasjoner i Norge før andre verdenskrig, men først etter 1945 ble organisasjonene vi kjenner i dag etablert. Norske Reindriftsamers Landsforbund, NRL, Norgga Boazusápmelaccaid Riikkasearvi, NBR, kom i juni 1948. På 1950-tallet var det endringer på gang både på norsk og nordisk nivå. I Finnmark ble det i 1953 vedtatt å opprette et særskilt Samisk råd for fylkesmannen Finnmark. Samekomiteen av 1956 gikk inn for en minoritetspolitikk der samer skulle få både økonomisk og sosial likestilling i storsamfunnet og særordninger slik at de kunne leve videre som ei minoritetsgruppe. Nordisk sameråd ble etablert i 1956 som et nordisk samarbeidsorgan for samiske organisasjoner. Samer i Tysfjord, med Mikal Urheim i spissen, var med i det som skjedde, og kunne formidle de nye holdningene. Lederne av den lulesamiske aksjonen i 1955 hentet inspirasjon fra det som skjedde i den samiske verden.

Senere kom Norske Samers Riksforbund, NSR, Norgga Sámiid Riikkasearvi. NSR, var ei landsomfattende sameforening som ble startet høsten 1968. Samenes Landsforbund, SLF,

Sámiid Ædnansearvi, ble stiftet i 1979. Forskjellen på de to er i grove trekk at NSR arbeider for å markere det samiske, mens SLF markerer tilhørigheten til det norske samfunnet. Begge fikk sine tilhengere i det lulesamiske området.

Viljen til organisering på forskjellig plan, påvirket også dannelsen av ei lokal forening. Den 20.oktober 1979 var i alt 22 personer møtt fram for å være med på stiftelsen av ei lulesamisk forening, Nuortta-Sáltto Sámi

Sijdda, Nord-Salten Sameforening. Kurt-Tore Andersen, Kjøpsvik, ble valgt til formann. Det først styret besto ellers av Jonas Kalstad, Hamarøy, Ella Nilsen, Kjøpsvik, Peder Knutsen, Bjørkvik/Drag og Lennart Mikelsen, Drag.

Foreninga var en fri og upolitisk organisasjon, og ikke direkte tilknyttet noen av de samiske organisasjonene nevnt over. Hovedmålet var å verne om lulesamisk kultur, språk og samiske interesser. I tillegg skulle den fun-

Samuel Gælok gjenvalgt som NSS-leder

Det var god oppmøting om årsmøtet i Nord-Salten Sameforening

Inger N. Skogvold

for seg NDU 84.14 om sametinget, valgordning og valgkrester. Samuel Gælok ble gjenvalgt som

konflikter blir løst. Og her er det bl.a. snakk og kommunale samiske utvalg og et eget samisk folkevalgt organ.

Nuortta-Sáltto Sámi Sijdda/Nord-Salten Sameforening ble stiftet i 1979, og var svært aktiv utover 1980-tallet. Fra Nordlandsposten 6.mars 1985

gere som et kontaktorgan i forhold til myndighetene.

I et avisintervju uttalte den nyvalgte formannen at foreninga stod foran en hasteoppgave, nemlig det å gi førstehjelp til det lulesamiske språket som var i ferd med å dø ut. Foreninga ønsket derfor å gi kurs til lærere i lulesamisk og arbeide for lulesamiske sendinger i radio.

Det var langt fra en samlet samisk befolkning som stod bak opprettelsen av Nord-Salten Sameforening. Det kom ikke minst fram gjennom en rekke oppslag i avisene etter at foreninga var startet og deres arbeidsoppgaver ble kjent, slik disse eksemplene viser. De er skrevet av personer som ville være anonyme, trolig både samer og bumenn:

"Tysfjordlærer av sameætt: Sameforening hobbyklubb for rikfolk. Vi vil være vanlige norske borgere".

"Sameforeninga bør holde sine møter borte fra Drag. Vi bør ikke bli plaget av disse aktivistene. Nå har de prasket samisk på skolebarna i Kjøpsvik og Hamarøy, og Drag er vel neste".

"Det forundrer oss ikke om det er samestudentene fra Tromsø og Bodø som står bak og agiterer. Det er snart ikke fred å reise med buss eller ferje, man hører "boris" og masse skråll allerede på lang avstand av disse aktivistene". (Gjengitt i 10-års jubileumskriftet 1989)

Nord-Salten sameforening ville ikke inn i NSR. Det hang sammen med at NSR var dominert av medlem-

mer fra indre Finnmark. Dominansen kunne lett føre til at det lulesamiske "forsvant" i det nordsamiske. Sven Roald Nystø (1982) hevder imidlertid at Nord Salten sameforening ikke ble med i NSR på grunn av råd fra predikantene. Også aktive samepolitikere gikk på samling og ble påvirket av dem. De religiøse lederne i Tysfjord, som tilhørte De førstefødte, var på vakt mot at Lyngenretninga kom inn via politikk. NSR stod nemlig sterkt i et område der Lyngenretninga dominerte. På det religiøse området var det dermed et ønske om å holde avstand til det samiske lengre nord. Dette var trolig det avgjørende argumentet for å stå utenfor NSR. Det religiøse miljøets meninger teller tungt i Tysfjord, og påvirker både økonomi, politikk og kultur.

Samepolitikk i kommunepolitikken

Nå var tiden kommet for å ta fatt på samepolitiske saker i lokalpolitikken. Samefolkets liste for hele Norge så dagens lys foran Stortingsvalget i 1981. Ut fra programmet var formålet med lista "å fremme den samiske befolkningens identitetsfølelse, næringer, rettigheter og dets åndelige, kulturelle og sosiale situasjon, samt styrke den samiske befolkningens enhet både lokalt og i alle bosettingsområder og fremme forståelse og fredelig forbindelse mellom samene og

Den første samiske representanten som har hatt verv som vara-/ordfører er Anne Kalstad Mikkelsen, som var varaordfører fra 1999 til 2003.

FOTO: ODDMUND PAULSEN. © ÅRRAN

majoritetsbefolkningen".

I Tysfjord ble en lokal Samefolkets liste lagt fram til kommunevalget i 1983. Lista fikk inn en representant i kommunestyret, Lennart Mikkelsen. Prioriterte saker for Samefolkets liste var mye de samme som sameforeningas. Det var aktiv bruk av lulesamisk språk, synliggjøring av det samiske, samiske hensyn i næringspolitikken og bosettingspolitikken i kommunen.

I 1984 kom det første Samerettsutvalget med sin utredning. NOU 1984:18 "Om samenes rettsstilling" var den største utredningen som noensinne hadde kommet om samiske forhold. Her ble det blant annet foreslått

Antall registrerte i samemanntallet 1989, 1993 og 1997, krets 11

	1989	1993	1997	2001
Tysfjord	75	108	142	
Hamarøy	9	9	17	
Sørfold	3	1	7	
Hele krets 11	150	206	271	400

Kilde: Odd Mattis Hætta: Sametinget i navn og tall

en egen sameparagraf i Grunnloven, "110a, og at det skulle opprettes et eget valgt sameting.

Nord-Salten Sameforening arrangerte orienteringsmøter om utredningen både i 1983, 1984 og 1985. Oppslutningen om møtene var heller laber. Same stod mot same. Denne gangen ble det satt i gang en underskriftskampanje der en rekke samer protesterte mot etablering både av samemanntall og sameting. Underskriftene ble sendt myndighetene i november 1985.

Høsten 1985 var det høringsfrist på Samerettsutvalgets arbeid. Nordland fylkeskommune gikk i mot en egen sameparagraf i Grunnloven, og at det skulle være direkte valg på medlemmer til sametinget. Det fortelles at da Tysfjord kommunestyre skulle behandle saken, ei utredning på 700 sider, var det bare et kvarter igjen av møtet. Men saken ble ferdig i tide. Kommunestyret behandlet bare fylketsutvalgets innstilling, og sa seg enig i den. Etter høringsrunden var over ble saken behandlet sentralt. Nordland fylke og Tysfjord kommune

ble ikke hørt. Som kjent ble det både samemanntall og Sameting. I 1988 vedtok Stortinget Grunnlovens "110a som både er en prinsipplærning og en rettsregel i den betydning at den gir rettigheter til den samiske befolkningen, og pålegger den norske stat en rettsplikt til å verne samisk språk, kultur og samfunnsliv.

Først til kommunevalget i 1995 stilte samene igjen med egen liste, Midtre Nordland Sameparti/Venstre/Saltonsr. Det kommunepolitiske arbeidet var nå, som det går fram av navnet, et samarbeid mellom samiske organisasjoner og et politisk parti, Venstre. Grunnen til at Venstre kom med i dette samarbeidet var at partiet utover 1990-tallet hadde hatt markerte enkeltpersoner med fra det samiske miljøet, som Paul Gælok og Anne Kalstad Mikkelsen. Det må tilføyes at tidligere hadde både Kristelig folkeparti og Senterpartiet hatt stor oppslutning fra den samiske delen av befolkningen. Til disse partiene kom det også samiske kvinner inn i det lokalpolitiske liv. Kaja Kalstad, Kaia Andersen og Inga Karlsen kan nevnes.

Det norske Sametinget

Valget til det første Sametinget var samtidig med Stortingsvalget 10. og 11. september 1989. 39 representanter skulle velges. I valg til Sametinget er det andre kretsinnodelinger enn ved Stortingsvalg. I Nordland finnes valgkretsene 10 som er nordre Nordland, 11 som er midtre Nordland og 12, Sør-sameområdet. Tysfjord ligger i midtre Nordland sammen med Ballangen,

Sametingets andre president, Sven Roald Nystø, er fra Tysfjord.

FOTO: © HARRY JOHANSEN

International Indigenous Women's Council. Flere unge, samiske kvinner fra lulesamisk område deltok på de internasjonale møtene. Til venstre i bildet er Anita Nergård.
FOTO: UTLÅNT AV ANITA NERGÅRD

Beiarn, Bodø, Fauske, Gildeskål, Hamarøy, Meløy, Saltdal, Skjerstad, Steigen og Sørfold kommuner. De enkelte kretsene har et fast antall representanter. Kriteriene for representasjon er mange, basert på geografi, næring, parti- og organisasjonstilhørighet, alder og kjønn.

Manntallet ble startet i ei urolig tid i Tysfjord med hensyn til etnisitet. Navnesaken, om kommunen skulle ha et sidestilt samisk navn var en av flere saker der samer kviet seg for å markere seg. Den samme holdningen kan forklare hvorfor så få meldte seg inn i første omgang, bare 75 i 1989. Ti år senere var antallet fordoblet. Tysfjords nabokommuner Hamarøy og

Sørfold hadde den samme utviklingen, selv om antallet var lite sammenlignet med Tysfjord.

Det er ikke mulig å si hvor stor del av den samiske befolkningen manntallet utgjør. I 1900 hadde omlag en av tre tysfjerdinger samiske aner ut fra historiske kilder. Å være same i dag i forhold til manntallet er langt på vei en subjektiv avgjørelse. Dersom i hvert fall en av dine oldeforeldre snakket samisk, kan du selv velge om du vil regne deg som same eller ikke.

Det er mange forklaringer på hvorfor så få samer har meldt seg inn. I Tysfjord er det, for å trekke fram ei forklaring, flere samiske grupperinger. Noen er i mot, eller også redd for,

å registrere seg. Lister med personer av en annen etnisk gruppe kan misbrukes, hevder de. Andre sier at de vet at de er samer, de trenger ikke noe spesielt manntall for å vite det. Fra læstadiansk side blir det ikke vurdert som positivt å markere seg politisk, og uansett bør man ikke stille som leder, eller være med på å ta avgjørelser som skaper strid i det samiske folk. Innad skal det herske enighet og konsentrasjon om det åndelige.

Internasjonale lulesamer

Fra norsk hold er flere internasjonale avtaler blitt underskrevet for å sikre samenes rettigheter, viktigst er ILO-konvensjonen om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. I strømmen av nye internasjonale "grasrotbevegelser" på 1960- og 1970-tallet, var også urfolkene representert. I oktober 1975 ble Verdensrådet for urfolk dannet i Port Alberni, Canada. Organisasjonen skal i første rekke arbeide for å beskytte rettighetene til verdens etniske minoriteter. I Adelaide i Australia i juli 1989 ble det dannet en egen organisasjon for urfolkskvinner, the International Indigenous Women's Council. Fra Tysfjord deltok flere unge, samiske kvinner på de internasjonale møtene; Rakel Nergård, Vivian Aira og Anja Skjelnes for å nevne noen. Lulesamer var med på den internasjonale arenaen.

Sametinget, samemanttall og de internasjonale organisasjonene har hatt stor betydning for samisk bevissthet og selvfølelse. Alt i alt har det vært stor etnopolitisk aktivitet i det lulesamiske området. Det er derfor ingen overraskelse at den andre presidenten i Sametinget kom nettopp fra dette området, Sven Roald Nystø.

Tidligere forskning har avdekket et mønster for hva som skjer når en etnisk gruppe bygger opp sin identitet og sitt ståsted i samfunnet. Det politiske må først på plass. Så følger en kulturell markering, før et siste trinn er masseoppslutning for å bli medlemmer av gruppen. Dette mønsteret kan vi tydelig se i det lulesamiske områ-

det. Den politiske delen er på plass. Kulturelt skjer det stadig nye ting, gamle håndverkstradisjoner tas i bruk, kunst blir skapt, og det blir skrevet litteratur både på norsk og lulesamisk. Innmeldinger i manntallet har også økt, som vist over. Å gå nærmere inn i dette mønsteret faller utenfor rammen til denne artikkelen.

Litteratur:

Artikkelen er basert på bearbeidelse av materiale tidligere utgitt i;
Evjen, Bjørg 2001: Velferd og mangfold, Tysfjord kommune 1950-2000.

Øvrige kilder:

Evjen, Bjørg 1998: Et sammensatt fellesskap, Tysfjord kommune 1869-1950.

Nord-Salten sameforening 10 års jubileumsskrift, 1989.

Nystø, Sven Roald 1982: Etnisitet og religiøsitet: to uforenlige statuskategorier i etnopolitisk mobilisering.

Forfatteren

Bjørg Evjen (f. 1952) er fra Sulitjelma. Hun har doktorgrad i historie fra Universitetet i Tromsø. Hun har tidligere arbeidet med polar-, industri- og kvinnehistorie. Hun har også skrevet bygdebøker for Tysfjord, og er nå i gang med bygdebokprosjekt for Fauske.

Adresse: Samfunnsvitenskapelig fakultet, Institutt for historie, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø.
E-post: bjorge@sv.uit.no

Björg Evjen: “Sámesiebre ja sámij gáhttsoma 1950 jagij maññela – vuostak politihkalasj dájmalattja, ja dan maññela sámepolitihkalasj dájmalattja”

Maññel suohkanstivrraválga jagen 1949 lidjin moattes sámis ájrrasin duon dán stivran Divtasvuona suohkanin. Sámij mielas lij ájnas politihkalasj iellemi oassálasstet, sihtin avtav ájrrasav juohkka nammadussaj, váj bessin oassálasstet dáppe gánná juoga mierreduváj. Dan diehti bádi aksjávnná jáhtuj. Gá boados suohkanstivrraválgas 1955 lij almodum, lidjin sáme vargga juohkka listan, ja Oarjjevuodna oattjoj guhtta ájrrasa áđá suohkanstivrraj. Ulmutja dát báhtusis alvaduvvin. Ássje rájaduváj fylkkaháldadussaj diedádussan, ja organiseridum kumulerik snivva guoradaláduváj. Valla gájka lij dáhpáduvvan dan ájggásasj suohkanlága válgganjuolgadusáj milta. Válggabáhtusa dáhkkudivvin. Valla sáme gal ettjin ieneplágov oattjo, ja ittjij aktak sijás besa formannskáhppáj. Sámijn lidjin aj suohkanstivrraájrrasa doarroájgij gaskan, valla ælim ávddála aktisasj aksjávnnáv tjadádam dagu jagen 1955. Sáme sebrudak lij de politihkalattjat dájmalasj lågev jage doaroj maññela, valla dat lij bájkkepolitihkalasj, ja ij sámepolitihkalasj ássje.

Sáme organisasjávnná gávnnujin Vuonan ávddála mañep væráltoaro, valla esski 1945 jagij maññela dálásj organisasjávnná vuododuvvin. Organiserimmiella moatten dásen vájkkudij aj bájkálasj guovlojt, ja nav de bájkálasj sámesiebrre vuododuváj. Guovvamáno 20. biejeve jagen 1979 tjáhkanin 22 ulmutja julevsáme siebrev vuododittjat, Nuortta-Sálto Sámij Sijdav. Dat lij politihkalattjat bieledibme, ja vuostasj ájgij ij lim sebrulasj NSRan. Vuostasj ájgij ienemusát giellaássjij barggin.

Divtasvuonan bájkálasj Sámeálmuga lissta ávdeduváj suohkanstivrraválggaj jagen 1983. Lissta oattjoj avtav ájr-

rasav suohkanstivrraj, ja lissta vuorodij sæmme ássjijt gá Nuortta-Sálto Sámesiebrre; sámegielav, ja aj sáme viele-
dusájt suohkana æláduspolitihkan ja árudakpolitihkan.

Jagen 1984 vuostasj Sámeriektájuogos ietjas guoradallamav almodij. NOU 1984:18 “Om samenes rettsstilling” lij stuorámus guoradallam mij goassak lij bohtám sáme vidjurij birra. Dán bále bádi vuollájtjállemaksjávnná jáhtuj muhtem sámisj gudi vuosstálasstin Sámedikke vuododuvvamav ja sáme jienastuslågo ásadimev.

Vuostasj Sámediggeválgga lij sæmme biejevijt gá Stuorradiggeválgga, ragátmáno 10. ja 11. biejeve jagen 1989.

Sáme jienastuslåhko ásaduváj dalloj gá Divtasvuonan lij rijddo etnisitehta hárráj. Nammássje, jus suohkanin galgaj sáme namma dárogielak namá buohta lej akta moattet ássjes massta ålos sámisj gávvin. Dát dille máhtta liehket sivvan gá ettjin nav moattes ålgon ietjasa sáme jienastuslåhkuj tjåleda, dássju gietjavlåkvidás jagen 1989. Lågev jage maññela lij jienastuslåhko guovte gærddáj lassánam. Divtasvuona ráddnåsuohkanij Håbmerin ja Fuoldán lij dille muodugasj, vájku dal ællim nav ålos jienastuslågojn gá Divtasvuonan.

Adelaide bájken Australian vuododuváj snjilltjamánon jagen 1989 sierra ålgoålmuk nissunorganisasjávnná “The International Indigenous Women`s Council”. Divtasvuonas oassálasstin moattes nuorra sáme nissunijs dajn rijkajgasskasasj tjáhkanimijn. Nav lidjin julevsáme aj oassálasstemijn rijkajgasskasasj ássjijn.

Tysfjord kommune/Divtasvuona Suohkan

Skal kommunen ha samisk navn?

Tysfjord ble egen kommune i 1869. Før dette hadde navnet vært brukt om prestegjeldet. Opprinnelsen til Tysfjord-navnet er uklar, men har i det norske samfunnet blitt oppfattet som et gammelt, norsk navn. Samenes navn på området var lite kjent blant ikke-samer. På 1980-tallet, da samisk språk, kultur og politikk ble markert i stadig sterkere grad, var det flere steder i Finnmark der det samiske navnet på en kommune ble sidestilt med det norske, slik som Karasjok/Kárásjohka, Kautokeino/Guovdageainnu, og Tana/Deatnu suohkan. Det var aktuelt også for andre kommune med et større innslag av samer i befolkningen. Den 8. oktober 1987 kom det opp et forslag i Tysfjord kommunestyre om å gjøre noe tilsvarende med kommunens navn, sidestille det samiske navnet med det norske. SV-politiker Jon Gunnar Skogvoll, som la fram saken, argumenterte med at i kommunale sammenhenger var den samiske delen av kommunen ikke synlig. Det kunne ikke være rett, og det måtte de lokale politikerne nå gjøre noe med.

BJØRG EVJEN

For eller i mot samisk navn - og hvorfor?

Saken var godt forberedt. Før den ble lagt fram, hadde Skogvoll vært i kontakt med sameforeningen i kommunen. Foreningen hadde innhentet uttalelse fra Norsk Sameråd/Lulesamisk språknemnd ved Sven-Roald Nystø om bruken av det samiske navnet. Han slo fast at Divtasvuodna var det lulesamiske navnet som var brukt om Tysfjord. Områdets samiske fortid var den gang ikke like velkjent som i dag. På oppdrag fra Nord-Salten sameforening la derfor daværende bygdebokforfatter Alf Ragnar Nielssen og konservator ved Tromsø Museum, Johan Albert Kalstad, i et brev datert 16.november 1987 fram dokumenta-

sjon på tidligere samisk, og norsk, bosetting i kommunen.

Flere argument ble satt fram for å begrunne det nye navnet, både av kulturell og økonomisk art. Vel var det viktig å markere den samiske delen av kommunen utad, men vel så viktig var det der og da at Tysfjord kommune ville få tilført statlige midler for å styrke samisk språk og kultur. Forslaget vakte interesse. Det var stor enighet i kommunestyret om at kommunen skulle ta inn det samiske navnet i tillegg til det norske. Kommunen skulle hete Tysfjord kommune/Divtasvuona suohkan.

Saken skulle endelig avgjøres i departementet, men før den ble sendt dit, skulle den ut på en lokal høring til lokalutvalg, partier og organisasjoner.

Saken vakte interesse også her, og resulterte i 25 uttalelser, men ikke med like stor enighet. Av svarene var 15 positive til at det samiske navnet på kommunen ble sidestilt med det norske, mens 10 gikk i mot.

De som sendte tilbakemelding var:

Tysfjord kulturstyre;
Næringsjefen;
Lulesamisk språknemnd;
Nord-Salten sameforening;
Julevsamij Duodje;
Samisk kultursenter i Nord-Salten;
Tysfjord Senterparti;
Tysfjord SV;
Tysfjord Venstre;
Samefolkets liste;
Tysfjord Høyre;
Tysfjord Arbeiderparti;
Tysfjord Kristelige folkeparti;

positiv
positiv
positiv
positiv
positiv
positiv
positiv
positiv
positiv
positiv
positiv
positiv
negativ
negativ
negativ

Bygdelista for Kjøpsvik og omegn; negativ
Lokalutvalget Kjøpsvik/Hundholmen; negativ
Lokalutvalget for Grunnfjorden, Hulløy og Storå; positiv
Lokalutvalget for Hellemofjorden; negativ
Lokalutvalget for Drag/Helland; negativ
Lokalutvalget for Haukøy; negativ
Lokalutvalget for Skrovkjosen; negativ
Tysfjord Arbeidsmannsforening; negativ
Tysfjord kommunale Fagforening; positiv
Klubben ved Kjøpsvik skole; positiv
Musken skole; positiv
Klubben ved Drag skole; positiv

Hva kan denne oversikten si oss? Flertallet i de kommunale organene var positive til saken. Det samme var de samiske organisasjonene som var med i høringa. Lærerne ved skolene i Musken, på Drag og i Kjøpsvik uttalte seg også positivt om dobbelt navn. Argumentene som ble brukt av dem som var positive til saken, var for det første at dette var et navn som var i daglig bruk i deler av befolkningen. Det var naturlig at det ble tatt med. Et annet argument var at Tysfjord var den største samekommunen i Nordland og at dette måtte komme fram også i navnebruken. Et tredje pekte på at synliggjøring og bruk av samisk navn på kommunen ville styrke den

Tysfjord kommune
FOTO: ODDMUND PAULSEN. © ÅRRAN

Lærerne ved Tysfjordskolene var positive til samisk navn på kommunen. Bildet viser Kjøpsvik skole.

FOTO: LARS BØRGE H. MYKLEVOLD. © ÅRRAN

samiske befolkningens selvfølelse og bruken av lulesamisk språk.

Av de politiske partiene stilte flertallet i Arbeiderpartiet, Høyre og Kristelig folkeparti seg negative til saken. Det er interessant å merke seg at med unntak av Lokalutvalget for Grunnfjorden, Hulløy og Storå, var lokalutvalgene i kommunen i mot, også i de samiske områdene. Både lokalutval-

get for Hellemofjorden og Drag/Helland hadde et flertall som gikk i mot å sidestille kommunens samiske navn. Førstnevnte hevdet at de ikke trengte flere navn på Tysfjord kommune. Det ble også pekt på at det var sterk motstand i lokalbefolkningen mot bruk av det samiske navnet fordi det ville synliggjøre den samiske befolkningen i alle offentlige sammenhenger. Dette

kan trolig forklares med at i samtida var det stor motstand særlig i den eldre delen av den samiske befolkningen mot å synliggjøre og kjøre fram det samiske. De eldre hadde en sterk posisjon i samfunnet.

Lokalutvalget for Haukøy bemerket at de anså utspillet som en spøk, men det var Lokalutvalget for Skrovkjosen som gikk lengst i sin argumen-

Klart flertall for å ha bare norsk navn på Tysfjord:

— Vi kan ikke gå imot det samiske folks vilje

Ketil Bæk

Tysfjord heter offisielt bare Tysfjord, mens bebyggelsen Divtasvuona må fortell på samiske legger langt videre. Navnestriden i kommunen sprektes videre til Stortinget etter at de folkevalgte i går delfe seg. Et kommunestyre-flertall på 17 stemte for bare Tysfjord-navnet, mens et samsvetall på fire ønsket språklig likestilling.

Men aller først arbeider politikerne ut utvettelseskravet fra representant Hållik Hansen som har fått seks stemmer. Samstid representerte med at skolen ikke var tilstrekkelig støttet for avgjørelse, og han ønsket å bli klarlagt hva den samiske befolkningen ønsker om et offisielt samisk navn på kommunen. Det var nemlig delvis denne saken.

Prosessbegreper

For flertallet ble det bestemt

og flertallet av våre bebyggelser.

Etter Kallstad har samme utfall. Mitt flertall er det beste for dem og å utvikle seg og bli som andre gode kommuner. Samene har fått lære at de er bra folk, at lang de følger opp på samiske prosessene. Og det er noe annet, blir det mer enn en skillevest representant.

Bekk oss håndin

Ketil Bækstad avslutter et innlegg med å be hele kommunestyret å bruke og fremme barn det håndlaget de trenger for å kunne bruke sin rett. Det means han vil se seg til å bruke bare for alle i Tysfjord-kommunen. Han understreket samtidig til at utvalgte ikke har rett til å bruke seg på det. På det tidspunktet ble Kallstad ut de har styrke for positive saker som dette. Ikke til tross for at det er svært, men på grunn av det.

Ytterst har alle andre fra kommunestyret samsvetall påbeholdt seg å ha et flertall av samene i styret. John Christer Skjerveff synes det var viktig å ha på

Her stemmer flertallet av kommunestyret i Tysfjord med forslaget om å sidestille Tysfjord-navnet med den samiske bebyggelsen Divtasvuona. Men kommunestyret styrker til at når det er spørsmål om et kommunenavn, går saken videre til regjeringen i Stortinget.

Et flertall i kommunestyret gikk i mot å bruke det samiske navnet på Tysfjord, med henvisning til at det samiske flertallet ikke ønsket navnet

tasjon: "Skulle forslaget mot all formodning få flertall i Tysfjord kommunestyre, vil lokalutvalget for Skrovkjosen arbeide aktivt for at dette spørsmålet må bli avgjort gjennom folkeavstemming i kommunen". Tysfjord Arbeidsmannsforening støttet forslaget fra Skrovkjosen.

I samsvar med flertallet av dem

som deltok i høringsrunden, anbefalte formannskapet overfor kommunestyret å sidestille det norske og det samiske navnet. Uttalelsen fra kommunen ble sendt til departementet. I den het det at kommunestyret foreslo at det fulle offisielle navn skulle være Tysfjord kommune/Divtasvuona Suohkan.

Kommunestyret snur

I møte 17. desember 1987 avviste kommunestyret likevel med 17 mot åtte stemmer at kommunens navn ble endret. Høringsrunden hadde fått i gang en diskusjon ute i samfunnet, noe som igjen påvirket de folkevalgte.

Kommunen mottok en rekke brev fra enkeltpersoner og grupper av befolkningen som uten unntak ga uttrykk for at de var negative til saken. I et brev til kommunen datert den 8. desember 1987 hadde følgende kommet fram:

"Det store tause flertallet av samene i Tysfjord protesterer mot forslaget om innføring av dobbelt navn på vår kommune. Divtasvuodna lyder nordsamisk og er fremmed for oss tysfjordinger (...) Lulesamisk uttale av Tysfjord er Tisjáora, men det navnet er veldig lite i bruk i dagligtalen nå".

Lulesamisk språknemnd i Norge v/Sven-Roald Nystø var ikke overrasket over at samene innad i Tysfjord ikke var enige i saken, men han stod ved at det lulesamiske navnet var Divtasvuodna. Uenigheten som på dette tidspunktet kom fram innad i den samiske befolkningen, ble forklart med at det lulesamiske språket var borte hos mange samer, derfor kjente de ikke den gamle lulesamiske betegnelsen på fjorden og området. Ulike samiske grupperinger hadde dessuten egne strategier i forhold til myndighetene, og ikke lik holdning til i hvilken grad det samiske skulle synliggjøres. Det religiøse aspektet var også flere ganger tatt fram igjen i argumentasjonen. Det var viktigere å være rettroende enn å bruke energi på å synliggjøre det samiske.

Dette var uansett en sak som engasjerte. Initiativtakeren til saken, Jon

Gunnar Skogvoll, hevdet at så lenge han hadde vært i politikken, hadde det aldri vært en sak som vakte slikt engasjement. Dette ble en sak som ikke skilte mellom same på den ene siden og bumann på den andre. En tendens var at innflyttere i offentlige stillinger var meget positive til det samiske, mens lokalbefolkningen i områder med høy andel samer, var negativt innstilt.

Det ble ikke ro rundt saken etter kommunestyrets nye vedtak i desember. Den 11. januar 1988 sendte ei arbeidsgruppe en protest mot dobbelt navnet på Tysfjord kommune. Brevet var adressert til Det Kongelige Kommunal- og Arbeidsdepartementet via Fylkesmannen i Nordland: "Vedlagt oversendes underskriftslistene med 276 underskrifter fra samene i Tysfjord... Ca.80 % av samene over 15 år har skrevet under". Det er interessant å merke seg at mange som undertegnet lista tidligere ikke hadde stått åpent fram som samer. Nå var tiden inne til å gjøre det, men da for å unngå at det samiske ble markert i det offentlige navnet på kommunen.

Departementet som opprinnelig hadde vært positiv til sidestilt navn på kommunen, gikk gjennom saken på nytt. Resultatet ble at myndighetene valgte å følge kommunens siste vedtak siden motstanden hadde vært så massiv. Det ble fra departementets side særlig lagt vekt på at så mange fra den samiske delen av befolkning-

en hadde vært negativt innstilt. Resultatet ble at Tysfjord kommune beholdt bare det norske navnet.

Mye vann har rent i Tysfjorden/Divtasvuodna siden den gang, og mye har endret seg. Det samiske har i stor grad blitt en synlig del av samfunnet. Det er ikke mange igjen som er negative til å markere samisk kultur og språk, og samepolitisk står lulesamene sterkt. Mange navn som stod på listene som ble satt opp i protest mot samisk navn, finner vi igjen i dag blant ansatte med arbeid i og for det samiske samfunnet. De er ikke lengre del av en taus samisk gruppe. Det avspeiler den rivende utviklingen som har vært i det samiske samfunnet de siste tiårene. Navnet på kommunen har derimot ikke endret seg.

Litteratur:

Artikkelen er basert på bearbeidelse av materiale tidligere utgitt i;

Evjen, Bjørg 2001:

Velferd og mangfold, Tysfjord kommune 1950-2000.

Björg Evjen: ”Tysfjord kommune/Divtasvuona suohkan Galggá gus suohkanin sáme namma?”

Gålgådismáno 8. bieje jagen 1987 bádi oajvvadus Divtasvuona suohkanstivrraj suohkana sámeielak ja dárogielak namáv buhtalakkaj biedjat. Departemennta galgaj ássjev mierredit, valla ávddål gå dáhku jávsáidj, de galgaj bájkálasj guládallamij bájkkenammadusájn, belludagájn ja siebrijn. Vásstádusájs lidjin 15 miedega sáme namma galgaj dáro namá buhtalakkaj liehket, madin 10 lidjin vuosstáj.

Argumenta ma aneduvvin sijájs gudi lidjin miedega same nammaj lej vuosstak namma ham bæjvállattjat aneduváj. Divtasvuodna lij aj stuorámus sáme suohkan Nordlándan, ja dat bierrij ávddån boahitet namán. Duodden sjaddá namma nannit sáme álmuga iesjdábdov ja julevsáme giellanov suohkanin.

Miellagiddis le gå vuojnnepp dássju akta bájkkenammadusájs sidáj sáme namáv dáro namá buhta biedjat, aj sáme dáfojn. Tsuojggiduváj bájkálasj álmuk riek vuosteldij sáme namáv adnegoadátjit danen gå dat luluj sáme álmugav gájkka almolasj aktijvuodajn ávdedit.

Formannskáhpén lij sámmi vuojnno gå guládallama ieneplågon, ja nav de oajvvádin suohkanstivrraj sáme namáv dáhkkidit dáro namá buhta.

Suohkana vuojnno departemenntaj rájaduváj. Danna tjáleduváj suohkanstivrra oajvvat suohkana almulasj namma galgaj liehket Tysfjord kommune/Divtasvuona suohkan.

Valla gå suohkanstivrra tjáhkani jávllamáno 17. bieje, de 17 jienajn 8 jienajn vuosstij mierreduváj ettjin sidá suohkana namáv rievddadit. Sivvan gå suohkan lij moadda girje ájnegas ulmutjijs ja juohkusijs oadtjum. Muhtem girjen majt suohkan oattjoj javllamáno 8. bieje 1987 lij tjáledum náv:

"Det store tause flertallet av samene i Tysfjord protesterer mot forslaget om innføring av dobbeltnavn på vår kommune. Divtasvuotna lyder nordsamisk og er fremmed for oss tysfjerdinger... Lulesamisk uttale av Tysfjord er Tisjáora, men det navnet er veldig lite i bruk i dagligtalen nå."

Ássje birra ittjij stuojmme sjávvuna suohkanstivra ádá mærrádusájn javllamánon. Ádájakmáno 11. bieje 1988 rájaj barggojuogos gujtalvisáv gánná vuosstálasstin sáme namáv Divtasvuona suohkanin. Girje rájaduváj Gánágislasj Suohkan- ja Barggodepartemenntaj Nordlándá Fylkkamánne baktu:

"Vedlagt oversendes underskriftsletter med 276 underskrifter fra samene i Tysfjord... Ca.80 % av samene over 15 år har skrevet under".

Oajvállattja válljijn suohkana mañemus mærrádusáv tjuovvot danen gå vuosstelasstem lij læhkam nav garras.

Állo tjáhtje le gálggám Divtasvuodnaj dat rájes, ja állo le ietjájduvdam. Sáme ássje li ienebut vuojnusij boahám sebrudagán. Ælla desti nav moattes gudi li vuosstemielaga sáme kultuvrraj ja giellaj, ja sámpolitihkallattjat li julevsáme gievra, dálla.

Forfatteren

Björg Evjen (f. 1952) er fra Sulitjelma. Hun har doktorgrad i historie fra Universitetet i Tromsø. Hun har tidligere arbeidet med polar-, industri- og kvinnehistorie. Hun har også skrevet bygdebøker for Tysfjord, og er nå i gang med bygdebokprosjekt for Fauske. Adresse: Samfunnsvitenskapelig fakultet, Institutt for historie, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. E-post: bjorge@sv.uit.no

Multetradisjoner, internet, og ... bowling?

Om samisk identitet i det lulesamiske området

”Du e ikkje en, du e mange. Du e lag på lag på lag på lag ...” Slik lyder refrenget på en sang av Kari Bremnes. Teksten illustrerer et viktig poeng ved begrepet ”identitet”. Hvert enkeltmenneske har utallige identiteter. En enkeltperson kan for eksempel ha identiteter som mor, ektefelle, student, norsk statsborger, SV-velger, nordlending, hamarøyværing, fotballsupporter, læstadianer, røyker, samiskspråklig, kvinne, foreldrerådsrepresentant, menneskerettsforkjemper, skattebetaler, bilist, ... vi kan fortsette i det uendelige.

LARS BØRGE H. MYKLEVOLD

Selv om noen identiteter er viktigere enn andre er det likevel ikke slik at man kan skrelle av identitetene lag for lag og til slutt finne fram til den innerste kjerne. Det er snarere slik at forskjellige identiteter gjøres gjeldende alt etter situasjonen man befinner seg i. En person med samisk bakgrunn går derfor ikke rundt hele tiden med en bevissthet om at ”jeg er same”, like lite som at en nordmann tenker på seg selv som ”norsk” i enhver situasjon. En same er ikke kun same og bare det. Hvis en samisk og en ikke-samisk person fra Tysfjord diskuterer distriktspolitikk er ikke etnisk identitet nødvendigvis relevant. I en slik sammenheng kan for eksempel identiteter knyttet til politiske retninger eller partier være mer aktuelle. Hvis derimot diskusjonen dreier mot forvaltning av

Da Bodø/Glimt spilte mot Sápmi/Samelandslaget var det mange samer som til vanlig er ihuga Glimt-tilhengere som ”skiftet side”.

FOTO: ANNE KALSTAD MIKKELSEN. © ÁRRAN

land og vann i Finnmark er det imidlertid naturlig at etnisk identitet gjøres gjeldende.

"Oss" og "dem" - Bodø/Glimt eller Samelandslaget?

Et viktig aspekt ved identiteter er at de skapes i kontrast til andre identiteter. Hvis ingen i hele verden røykte tobakk, ville en identitet som "ikke-røyker" være meningsløs. Likedan hadde det ikke eksistert en samisk identitet hvis hele verdens befolkning var samer. Eksistensen av en samisk identitet er altså avhengig av at det finnes andre etniske identiteter, som for eksempel "norsk" eller "svensk". Følgende utsagn fra en tysfjordsame kan være en god illustrasjon på dette: "Det var først da jeg kom til Kjøpsvik, og fant at folk der var annerledes enn i miljøet i Musken der jeg vokste opp, at jeg oppdaget at jeg var same". En forutsetning for etnisk identitet er altså at det finnes kontrasterende etniske identiteter, og slik skapes bevisstheten om "oss" – som lever, tenker og handler på den og den måten – og "de andre", som gjør ting på en annerledes måte (Myklevold 1999).

Det er sosiale relasjoner som skaper identiteter, også etniske identiteter. Det er i samhandlinger med andre at en person spiller ut sin(e) identitet(er). Forskjellige identiteter gjøres

Fra mor til barn. Et barn blir i utgangspunktet ikke født som same, men får sin samiske identitet gjennom overføring av kulturell kunnskap.

FOTO: JOHAN BRUN D.E. © TROMSØ MUSEUM UNIVERSITETSMUSEET.

gjeldende alt etter situasjonen (Eriksen 1997). Når en utflytta tysfjæring i Bodø sitter på Aspmyra Stadion en søndag ettermiddag, er det ikke vedkommendes identitet som tysfjæring som er relevant, og for den saks skyld heller ikke som student, ugift eller læstadianer, men som Bodø/Glimt-supporter. I en slik situasjon betones en regional identitet og tilhørighet som "nordlending". Alle andre identiteter er i den sammenhengen underordnet. Da Glimt spilte mot "Sápmi/Samelandslaget" vinteren 2003 var det imidlertid mange samer som til vanlig er ihuga Glimt-tilhengere, som "skiftet side". De valgte dermed å fremheve sin etniske identitet som same, framfor sin regionale tilhørighet som norlending.

Det er imidlertid ikke bare opp til en selv å velge/velge bort sin etniske identitet. Det avhenger også av at andre aksepterer dette valget. En del folk i Nord-Salten vil for eksempel hevde at de først og fremst er norske statsborgere, og ønsker ikke å betone noen tilknytning til samisk identitet. Imidlertid kan omgivelsene ha en annen oppfatning. Ikke sjelden kan man høre utsagn som for eksempel; "alle vet jo at han egentlig er same!". Noen har i voksen alder oppdaget at de har samisk avstamning, og ønsket å fremstå som same, uten at valget har blitt fullt ut akseptert av omgivelsene. Da kan man høre utbrudd som; "hun har vel aldri vært noen same!". Selv er jeg innflytter i Tysfjord, og vil neppe bli oppfattet verken som ordentlig

tysfjæring eller same om jeg bor her aldri så lenge.

Hvor finner vi den samiske identiteten – ved kaffebålet eller kafébordet?

Hva er det som utgjør den samiske identiteten i vårt område? Hvor sitter identiteten, hvor springer den ut fra, hva består den av?

I forbindelse med arbeidet med vår nye utstilling snakket vi med mange forskjellige folk, og spurte enkeltpersoner om hva som gjør akkurat dem til same. Svarene vi fikk var høyst forskjellige. Noen legger vekt på familie og slekt; "Oldemor, bestemor, mor og datter – jeg inngår i ei lang rekke. Det er det som gjør meg til same". Dette betyr imidlertid ikke at det er den genetiske arven som bærer den samiske identiteten videre. Først og fremst dreier det seg om kulturell arv, overføring av kulturell kunnskap fra en generasjon til en annen, fra mor til datter. Man blir i utgangspunktet ikke født som same, men på sett og vis sosialisert til det gjennom barndom og oppvekst, gjennom at man blir tillært samiske verdier, som for eksempel språk, tro, "skikk og bruk", samt tilhørighet til familie og sted.

Geografisk tilhørighet er noe som betones av flere. Tilhørigheten til fjorden er en viktig identitetsfaktor; "Her kan jeg leve ut min samiskhet og får

kulturelt påfyll som gjør at jeg overlever som same i hverdagen". De gamle slektsgårdene i fjordene brukes flittig til fritidsbruk. Det jaktes og plukkes bær på fjellet, snekres på hytta, sages vinterbrensel og settes garnbruk på sjøen. Som Håkan Sandersen og Terje Olsen (2001, s. 20) uttrykker det, må handlingene ikke bare forstås "... i lys av hva man faktisk gjør, men også av meningen de tilskrives. Handlingene blir et utsagn om at 'det jeg gjør, er samisk', og 'dette er min måte å være samisk på'".

Slektsgårdene i fjordene brukes flittig til fritidsbruk som f.eks. å sette garn.

FOTO: ANNE KALSTAD MIKKELSEN,
© ÁRRAN

De fleste samer i vårt område har vokst opp med læstadianske samlinger som en naturlig del av sin bakgrunn. FOTO: FOTOGRAF UKJENT. ÅRRAN FOTOARKIV.

De fleste samer i vårt område har vokst opp med læstadianske samlinger som en naturlig del av sin bakgrunn. Læstadianismen, som åndelig bevegelse og/eller som sosial arena, er derfor en viktig identitetsfaktor. Mange setter nærmest likhetstegn mellom det å være same og det å være læstadianer; "En stor del av min samiskhet er knyttet mot samlingshuset og det å være kristen". Jeg har også hørt enkelte uttale at de ikke er kristne, men likevel er læstadianere. Læstadianersamlingene er en vesentlig del av samisk kultur og identitet i vårt område, også langt utover de åndelige perspektiver. Det er her slekta møtes, og det er her ungdommer møtes. Det er ikke få som har møtt sin utkårede på samling.

Språket er utvilsomt en viktig del av et menneskes identitet. Det er der-

for ikke uventet at mange mener det samiske språket er det som først og fremst gjør dem til samer; "Språket gir meg identitet". I kontrast til dette er det likevel svært mange som ikke kan språket, men som likevel kjenner en sterk samisk identitet; "Jeg prater ikke samisk og går ikke i kofta, likevel er jeg same".

En del av svarene vi fikk betonte overføring og ivaretagelse av tradisjonell kunnskap; "... å kunne dra på fjellet, fiske og sitte i lag med eldre og høre på når de forteller, ...". Å ta vare på og videreføre gamle tradisjoner er viktig for mange. Mye slik kunnskap er i ferd med å gå i glemmeboka og noe er allerede forsvunnet. Det har gjennom årene blitt gjennomført mange prosjekter for å dokumentere tradisjonskunnskap, og det er også en viktig oppgave for vårt museum på Árran.

Overføring av gamle tradisjoner til nye generasjoner er viktig for mange, og det kan være viktig å ivareta en "kulturell hukommelse". Men for mange, kanskje særlig unge samer, er det ikke nok å dokumentere gamle multibærtradisjoner for å videreføre samisk kultur og identitet. Det kan være vanskelig å relatere sin identitet til forgangne tiders tradisjonelle kunnskap. Mye av denne kunnskapen er ikke aktuell til daglig, og det er først og fremst i hverdagen samisk ungdom trenger å ha noen knagger å henge sin identitet på; "Asfaltsame, det er vel det jeg er. Jeg har verken rein eller driver med andre næringer som blir definert som samiske".

Mange unge reiser til byene for å gå på skole og studere. Noen blir hjemmefra i mange år, mens noen bosetter seg i byen for godt. Disse har også behov for å bekrefte sin identitet som samer; "Sosial kontakt med andre samer i den urbane verden er det viktigste for min samiske tilhørighet". Å sitte på kafé og diskutere Mikkel Gaup's siste filmrolle, Intrigue's siste cd, Ailo Gaup's siste motorsykelstunt, for så å gå på Universitetet og fordype seg i Nils Aslak Valkepää's litteratur, er også en måte å forvalte sin samiske identitet på. Mange, også fra vårt område, får bekreftet sin samiske identitet over en cappuccino for eksempel på kaféen Mirage i Tromsø.

Videre kan internett faktisk sies å ha blitt et viktig medium i forvaltning av samisk identitet. Gjennom nettste-

Opplæring i tradisjonell kunnskap er viktig, men er det tilstrekkelig til å bygge en fremtidig samisk identitet for de unge? FOTO: ANNE KALSTAD MIKKELSEN. © ÁRRAN.

det "Same.net" har samisk ungdom over hele Norden kontakt med hverandre gjennom ulike diskusjonsfora og chattegrupper. Samiske ungdomsorganisasjoner og idrettsarrangementer er andre fora for kommunisering av samisk identitet. Dette kan være alt fra ungdomskonferanser til fotballturneringer som Sáme cup og DSJ's (Doajmma siebrrre julevsábme) Hellemo-cup. Fotball ser for øvrig ut til å være et sentralt element i samisk identitetsforvaltning. Dette gjenspeiles også ved at det i disse dager arbeides med å få FIFA-godkjenning for Samelandslaget, slik at laget kan spille

offisielle kamper på lik linje med andre landslag.

Når Samelandslaget vinner mot Bodø/Glimt er det noe langt mer enn bare en sportslig seier. Og når Mari Boine mottar priser for sin musikk er det ikke bare omverdenens anerkjennelse av en nordsamisk artist, men det oppleves som en anerkjennelse av samisk kultur generelt, og er med på å løfte den samiske identiteten i hele Sápmi: "Da kongen åpnet Sametinget og da Mari Boine sang under brylluppet, da følte jeg sterkt at jeg var same og en sterk samhørighet med andre samer". Når nasjonal eller internasjo-

nal oppmerksomhet vender seg mot samiske enkeltpersoner eller grupper som har utmerket seg for eksempel gjennom kunstuttrykk, sport, eller noe annet, gir det økt selvfølelse og en styrking av identiteten.

Samisk identitet – i oppløsning eller i forandring?

Oppfatninga av identiteten blant samene i vår region er altså svært mangesidig. Mange samer betoner helt andre identitetsfaktorer enn det som tradisjonelt har vært oppfattet som samiske trekk. Betyr så de forskjellige oppfatningene at den samiske identiteten er i ferd med å fragmenteres og smuldre bort? Er det slik at den samiske identiteten var klarere og mer entydig før – og dermed også sterkere og tryggere?

Helt fram mot 1950-tallet var det samiske mer visuelt i hverdagen sammenlignet med i dag. Det var nok særlig slike elementer ved samisk kultur som var visuelt annerledes enn de norske, som ble vektlagt som avgjørende for samisk identitet, eksempelvis kofta. I dag er situasjonen noe annerledes. Kofta brukes bare ved

Fotball har blitt en viktig del av samisk identitetsforvaltning blant de unge. Her fra DSJ sitt arrangement "Hellemo-cup". FOTO: ANNE KALSTAD MIKKELSEN © ÁRRAN

spesielle anledninger – mange bruker ikke kofte i det hele tatt.

Det må likevel tilføyes at samene i vårt område ikke nødvendigvis var så kulturelt homogene tidligere heller. Det var forskjeller fra norsk til svensk side, dessuten også forskjeller blant samene på svensk side og mellom samene på norsk side. Noen drev reindrift i fjellområdene, andre i de svenske skogene, og noen hadde rein ved kysten hele året. Noen var reindriftnomader på helårsbasis, andre var heltids bønder, eventuelt i varierende kombinasjoner med fiske, jakt,

skogsarbeid og etter hvert industriarbeid. Noen av disse snakket en annen dialekt, "Finnagiella", og benevnes i kildene som "sjøfinner". Går vi dessuten et par hundre år tilbake i tid, fantes ikke en del av de elementene som regnes som tradisjonelt samiske i vårt område; for eksempel læstadianismen, predikantene og samlingene. Ytterligere en del århundrer før det igjen fantes heller ikke for eksempel tamrein- eller kombinasjonsdrift. I dag kan vel verken kombinasjonsnæringer eller reindrift knapt kalles bærende elementer i samisk kultur i

vårt område, men andre elementer har kommet til, og det kommer stadig flere. Samisk kultur og identitet endres og "fornyes", slik den alltid har gjort tidligere.

Språket fremheves ofte som hjørnesteinen i samisk identitet, og oppfattes gjerne som noe konstant. Språket er utvilsomt grunnleggende for mange, men ikke like viktig for alle samer. Den samiske identiteten kan oppleves like sterkt for de som ikke har lært samisk, men de velger ofte andre kriterier enn språket for sin samiske identitet. Det er viktig at også samer uten samisk språk anerkjennes på lik linje med samiskspråklige. Etter min mening har også norsk

språk blitt en typisk del av samisk kultur. Visse deler av samisk samfunnsliv foregår gjerne på norsk, og i visse geografiske områder, for eksempel i sørsamisk miljø, dominerer norsk. Dette betyr selvsagt ikke at samisk er mindre viktig, det vil i framtida være svært viktig å sikre at samisk får best mulige utviklingsvilkår. Men den norskspråklige delen av den samiske befolkninga og samisk kultur, er også en del av mangfoldet i Sápmi.

Videre må vi også huske at språket heller ikke er konstant eller uforan-

Verken kombinasjonsnæring eller reindrifft kan knapt kalles bærende elementer i samisk kultur i vårt område. Ungdom har behov for andre knagger å henge sin samiske identitet på.

FOTO: ODDMUND PAULSEN. © ÁRRAN

derlig, men tvert i mot i stadig endring. Jeg tror faktisk at dagens lulesamisk sannsynligvis ville vært uforståelig for samer som levde for tusen år siden. Flere ganger har jeg

hørt eldre samer si at de kan ha vansker med å forstå hva barn og ungdom sier, at de snakker annerledes samisk. Det er kanskje ikke til å undres over. Dagens unge vokser opp under helt andre forutsetninger enn sine besteforeldre. Ord og uttrykk forbundet med utøvelse av primærnæringer er for eksempel ikke like relevante i de unges daglige språkbruk. I dag er det delvis andre tema som dominerer, tema som for en stor del er de samme for ungdom i hele den vestlige verden; skole og utdanning, fritidssysler, IT-teknologi, eller annet.

Det er også generasjonsforskjeller mellom dagens unge og deres foreldregenerasjon. Dette er helt "normalt", det var for eksempel også store generasjonsforskjeller mellom de som vokste opp i etterkrigstida og deres foreldregenerasjon. Disse ungdommene vokste opp med en fot i det norske velferdssamfunnet, kanskje i nærheten av industrisamfunnet Kjøpsvik, og med en fot i det "tradisjonelle" samiske samfunn. Jeg tror at en viktig forskjell i forhold til tidligere er at mange av dagens ungdom vokser opp med en sterkere bevissthet omkring sin etniske identitet enn hos foregående generasjoner – uavhengig av i hvor stor grad de behersker kunnskap om tradisjonelle verdier, språk, eller om de bruker kofte. Alle samer deler en etnisk identitet, selv om det kan være stor innbyrdes kulturell variasjon. Derfor bør Sápmi ikke bygges på "kulturell renhet", men på kulturell forskjellighet, samt toleranse for denne forskjelligheten.

Multebær og bowling

Identitet er et krevende og vanskelig tema å lage utstilling om. Vi har ikke gitt noe entydig svar gjennom vår nye utstilling, men tvert imot forsøkt å vise at den samiske identiteten hos oss kan bygge på svært ulike elementer. Den lokale samiske identiteten er altså verken

ensartet eller absolutt, men forskjellig fra en person til en annen, og den forandres over tid. Samisk identitet ser altså ut til å være en prosess, akkurat som begrepet kultur også er det. Vi kan jo bare se på identiteten som "lulesame"; for noen få årtier siden eksisterte ikke begrepet "lulesame". Lulesamebegrepet og -identiteten er noe som gradvis har vokst fram gjennom 1970-, -80 og -90-tallet. I løpet av de senere år er det også i ferd med å vokse fram nok en samisk identitet i Tysfjord; nemlig en "sjøsameidentitet". Dette er en identitet blant samer som ikke føler tilhørighet eller kan identifisere seg med en del av elementene ved den "lulesamiske" identiteten.

Jeg mener det har vært, og er, slik i alle samfunn, at kultur og identitet forandres hele tiden. Den samiske identiteten – eller kanskje man skulle si "de samiske identitetene" – i vårt område er på ingen måte på retur, men forandres hele tiden og gis stadig nytt innhold. Man kan godt hevde at "globaliseringa" har innhentet det samiske samfunn. Likevel – kultur, språk, og identitet utvikles, endres og

tilpasses i takt med det samfunn det til enhver tid brukes i. Jeg tror det er viktig at vi er bevisste omkring dette. Kanskje skal man ikke tviholde på en gammel tradisjon for tradisjonens egen skyld, men heller forsøke å ivareta det som er verdifullt ved tradisjonen og føre dette videre i nye former. På denne måten vil essensen i tradisjonen videreføres, i stedet for at det blir en forsteinet og "gammeldags" tradisjon som ingen lengre har bruk for. Videre så skal vi ikke legge oss flate for all endring og tro at den bare er til det bedre. Gjennom aktiv deltakelse i samfunnsdebatt kan vi forsøke å "hjelp" eller "styre" endringsprosesser, slik at at samisk kultur, språk og identitet kan videreføres og styrkes i framtida.

Vi må kanskje også være mer åpne for utradisjonelle løsninger. I dag kan den samiske identiteten hos våre unge kanskje styrkes vel så mye gjennom for eksempel å arrangere ei samisk bowlingturnering, slik samisk ungdom i Skånland nylig gjorde, som gjennom å dokumentere gamle multetradisjoner. Jeg tror det er viktig å la ungdommen slippe til og få utløp for

sin kreativitet, og ikke legge for mange restriksjoner i veien.

Litteratur:

Eriksen, Thomas Hylland 1997: Identitet. I Eriksen, T.H. (red): Flerkulturell forståelse. Tano Aschehoug.

Myklevold, Lars Børge H. 1999: Hvem kom først. Om framveksten av samisk etnisitet og identitet. I Myklevold, L.B.H. (red.): Bårjås 1999. Báhko.

Sandersen, Håkan og Terje Olsen 2001: Mangfold på fjorden – Tysfjorden som spiskammer, verneområde og identitetsmarkør. I Myklevold, L.B.H. (red.): Bårjås 2001. Báhko.

Forfatteren

Lars Børge H. Myklevold (f.1964) er født og oppvokst i Harstad. Han har hovedfag i arkeologi fra Universitetet i Tromsø og er museumslektor, for tiden konstituert museumsleder, ved Árran. Adresse: Árran – julevsáme guovdásj/lulesamisk senter, 8270 Ájluokta/Drag e-post: lars.borge.myklevold@arran.no

Lars Børge H. Myklevold: “Láttakdábe, internehtta, ja ... bowling? Sáme identitehta birra julevsámij guovlojn”

Juohka avtan ulmutjin li lågádis moadda identitehta. Juska muhtem identitehta li ájnnašappo iehtjádijs, de ij huoman máhte identitehtajt gierdes gærddáj tjuobbmit ja mañemusát sisñemus identitehtav gávnnat. Lenni le návti, ulmutja identitehta báhti adnuj vidjurij milta. Sosiálasaj aktavuoda li ma identitehtajt dahki, etnasaj identitehtajt aj. Dájmadijn aktan iehtjádij buktá ulmusj vuojnnusij ietjas identitehtajt.

Ájnas oasse identitehtas la gá sjaddi vuosstebiellen ietjá identitehtajda. Vuodon etnasaj identitehtaj li ietjá etnasaj identitehta vuosstebiellen, dan láhkáj dagáduvvá dádjadus “mijá” birra – gudi viessu, ájádalli ja dâmadi dan ja dan láhkáj – ja “iehtjáda”, gudi ietjá láhkáj dâmadi.

Ij la ulmuttij dássju válljit allasis jali válljit ierit ietjas etnasaj identitehtav. Gatjálvis la aj jus iehtjáda dáhkkidi majt vállji.

Mij la sáme identitehtta mijá bájkijn? Gánná le identitehtta, gásstá vuolggá, mij la dat? Gatjádijma sámij Divtasvuonan dan birra, ja oattjojma viehka moattelágásj vásstádušájt. Moaddása biedji dættov állu ietjá identitehtamerkajda gá dajt ma dábij milta lidjin sáme dábdomerka.

Bájkálasj sáme identitehtta ij la dañgas diehti avta lágásj jali ga vissa lágásj, ájnat ietjas lágásj ulmutjis ulmuttij, ja rievdaduvvá ájge gávdan. Sáme identitehtta le vuojnnet prosessa, sæmmi láhkáj gá moallánahka kultuvrra. Sáme kultuvrra, giella ja identitehtta ávddánahteduvvi, rievdaduvvi ja hiebaduvvi dan sebrudagá milta gánná da li anon.

Hvorfor er samisk språk i det offentlige så viktig?

Når du får bruke ditt morsmål fritt og det er det samme språket som du hører rundt deg, blir praten lett og ubesværet. Du får sagt det du vil, hvor og når du vil, og får gitt mer eller mindre nøyaktig uttrykk for følelser, tanker, vilje, hensikter, behov, humor, kunnskap og eventuelle problemer. Dette gjør at du kan føle en dypere kontakt med dine nærmeste, og et fellesskap med de andre i bygda, i nabolaget, i kommunen og i andre sammenhenger. Det er når du prater et annet språk enn de fleste rundt deg eller i kommunen prater at du møter en rekke utfordringer - og en god del problemer. Det er derfor viktig at det offentlige tar ansvar for å gi samene service på sitt eget språk, og på den måten gjør samisk og norsk likestilt og likeverdig.

RONALD URHEIM

Språk er mer enn bare kommunikasjon

I Norge er det forholdsvis få som har samisk som morsmål, og om du har det blir du fort klar over at de fleste andre rundt deg prater norsk. Selv om samisk er et offisielt språk i Norge er det egentlig bare i noen få kommuner, bygder eller institusjoner i landet du kan kommunisere med de andre på samisk, og selv da må samene bli tospråklige med samisk og norsk, og gjerne trespråklige ved at de også lærer engelsk.

Divtasvuodna suohkan/Tysfjord kommune har søkt om å bli en samisk kommune, eller rettere sagt å få komme inn under det samiske språkforvaltningsområdet. Fra før av er det seks samiske kommuner, som alle er i det nord-samiske språkområdet. Kommunen søkte fordi det har et stort innslag av samisk befolkning, og er hovedområdet for den lulesamiske befolkningen i Norge. Kommunen og regionen forøvrig har også et innslag av sjøsamisk befolkning, men deres opprinnelige språk er i praksis forsvunnet. I de samiske kommunene skal samisk og norsk språk være likestilte og likeverdige, og man skal få svar på det språket du henvender deg på ved kontakt med det offentlige, og

Staten dekker en stor del av de ekstra kostnadene dobbelt språkbruk i kommunen medfører.

Hvorfor er det så viktig at samer blir møtt på samisk, all den stund de også kan norsk? La meg komme med et motspørsmål. Hvorfor er det så viktig for nordmenn i utlandet å kunne feire 17.mai, lage rømmegraut, gå i bunad, ha norske skoler, restauranter, og ikke minst, hvorfor er det så viktig å snakke norsk i utlandet all den stund nordmenn også behersker engelsk, spansk eller et annet språk? Det er fordi språket ikke bare et kommunikasjonsmiddel, men noe langt, langt mer, det er en viktig del av deg selv, av din identitet, av ditt egenverd. Sterke følelser og bånd er sakte men

Selv om samisk er et offisielt språk i Norge er det bare få offentlige institusjoner du kan kommunisere med på samisk. Árran er en av dem. FOTO: ODDMUND PAULSEN. © ÁRRAN.

sikkert vevd inn i deg selv og mellom deg og dine. Opp igjennom barneår og oppvekst, gjennom tette relasjoner til mor, far og familie, til slekt og venner, naboer og andre - på ditt morsmål! Det er når du får bruke ditt morsmål at du er deg selv, og kan klart gi uttrykk for hvem du er og hva du vil. Likheten mellom nordmenn i utlandet og samer er at begge grupper er i mindretall i landet, man føler seg forskjellig fra de andre, og er således i en minoritetssituasjon. Man føler at

det som er mitt og mine verdier er truet, og da er det viktig å søke sammen og bekrefte hverandre. Det blir viktig å markere hvem vi er og det skjer nettopp ved bruk av språk og tradisjoner som blir viktige symboler og identitetsfaktorer når man er omringet av et annet og fremmed språk og kultur.

Mange samer, spesielt eldre, må "oversette" inne i seg selv når de skal snakke norsk, og resultatet kan bli feil, unøyaktigheter, og til og med taushet,

topp disse verdiene det offentlige og kommunen skal gi alle sine innbyggere, også de samiske. I psykisk helsevern er det desto mer viktig at samisktalende brukere får muligheten til å bruke samisk. Her er jo språket selve redskapet i behandlingen, og det er avgjørende for resultatet. I tillegg bør behandlere ha kjennskap til og respekt for brukernes bakgrunn, og slik unngår man at krenker brukerne eller misforstår dem.

fordi man føler at man likevel blir misforstått og feiltolket, noe som kan få dramatiske følger. Mange historier kan fortelles om samer i møte med det kommunale systemet, hos lege, på ulike kontorer eller på syke- og aldershjem, der man ikke blir forstått, og basale behov ikke blir dekket. Å ikke få dekket slike fundamentale behov, vil jeg påstå er brudd på grunnleggende menneskerettigheter! Å kunne bruke eget språk og bli møtt på eget språk gir god kommunikasjon, trygghet og fellesskapfølelse, og det er net-

Samer kan være veldig forskjellige. Bildet er fra Sámi Nuorras ungdomskonferanse i 1998.

FOTO: ANNE KALSTAD MIKKELSEN. © ÁRRAN

Det er således viktig med flerkulturell forståelse og flerkulturell kompetanse. Det vil si at medarbeidere som møter samiske innbyggere og brukere skal ha kunnskap om samisk kultur, historie, verdier og tradisjoner, samt dynamikken i møtet mellom mennesker, som kan være ulike. På den måten kan man tilrettelegge tjenester ved at man vet bakgrunnen til det

mennesket man møter, og at han eller hun ikke behøver å fortelle alt i detalj hver gang, kanskje uten å bli forstått, eller bare delvis forstått. Mange samer har også en læstadiansk bakgrunn i tillegg til den samiske. Her er det viktig at medarbeidere har et grunnleggende kjennskap til hva det er, hva det betyr for den enkelte, hva som er samisk og hva som er tro. Ikke minst

er det viktig å være klar over at også samer kan være veldig forskjellig, at ikke alle er læstadianere, at ikke alle prater samisk, at ikke alle vil fremstå som samer, og at fornorskningen har forårsaket mye smerte og frustrasjon hos samene - og usikkerhet blant den norske befolkningen.

Når samisk blir fag og tema i skolen, øker det språkets status. Her et bilde fra Drag skole som hadde besøk av Ole Henrik Magga i 1997. FOTO: ODDMUND PAULSEN. © ÁRRAN.

Samisk språk gjennom fornorskning og revitalisering - mot likeverdighet?

Språket er grunnleggende på flere måter. La oss se nærmere på prosessene fornorning og revitalisering, der net-

topp språket står sentralt. Ved fornorning er målet språkskifte fra samisk til norsk, og her har det vært brukt en rekke virkemidler fra myndighetenes og majoritetsbefolkningens side, der man starter en prosess som etterhvert drives av de undertrykkede selv. Målet var å få samene til å bli mer norske, en prosess som førte til at de følte seg mindreverdige og skamfulle over eget opphav. Et vedvarende undertrykkende press gjennom de siste 150 år skapte et

Historisk på talerstolen

I 2001 forsøkte Lennart Mikkelsen, Samelista, å snakke samisk fra kommunestyrets talerstol. Fremdeles er det ikke tillatt å bruke samisk. Fra Fremover 17.februar 2001.

traume hos mange samer. Fornorskingspresset hadde utgangspunkt i ideologiene sosialdarwinisme og nasjonalisme. Sosialdarwinismen hevdet at den hvite rase med germanerne på toppen er overlegen de andre, både genetisk, språklig, sosialt og kulturelt, og at ulike kulturer var på ulike stadier i en utviklingsstige med det "vestlige" samfunn på toppen. Andre raser samt etniske, kulturelle og språklige minoriteter lå etter i utviklingen og måtte hjelpes opp på et høyere nivå. Samisk språk og kultur ble

oppfattet som primitivt, og det beste var at samene gikk over til å bli norske, og dermed også til å bli verdifulle for samfunnet.

Nasjonalismen i Norge hadde som mål å gjøre alle "nordmenn" norske, og omfattet også sikring av norsk kontroll blant annet i de nordlige deler av riket. For å bedre kunne hevde suverenitet over disse områdene var det om å gjøre å fremstille området som etnisk norsk. Her samarbeidet skolen, kirka og det militære med de politiske myndighetene om å

undertrykke samisk språk og kultur. Resultatet ble at mange samer ble assimilert, de "forsvant" inn i det norske, så også i Tysfjord og i Nord-Norge forøvrig. Man sluttet med å prate samisk, eller holdt det for seg selv, og forsøkte å bli mest mulig lik nordmenn, eller det man trodde var nordmenn. Man "konverterte" til norsk språk og kultur, og unngikk på denne måten diskriminering og hets. Dette ble tilslutt en bergingsstrategi for mange samer. Foreldre lærte barna norsk slik at de skulle klare seg, få aksept og få arbeid.

Ved revitalisering skjer en motsatt prosess, der målet er å gjøre et truet språk levende og livskraftig igjen. Man prøver å ta språket tilbake, man bruker det, underviser i det, gir det status og man signaliserer en stolthet over det og over egen samisk bakgrunn. Denne kampen ble startet av samene selv, og myndighetene og storsamfunnet har de siste tiårene støttet denne prosessen på ulike vis. Også i denne sammenhengen står språket sentralt. Når samisk blir et fag og tema i skolen øker det språkets status. Når samisk blir brukt til daglig, i butikken, på jobb og på møter, gir vi signaler til hverandre om at dette har verdi og er viktig, en arv vi skal være stolt over. Når en kommune innfører samisk i forvaltningen, og svarer på begge språk, gir det et meget viktig signal om at også kommunen betrakter samisk språk og kultur som viktig og likeverdig med det norske, og at det er helt naturlig at morsmålet til en

stor del av kommunens befolkning brukes i kommunal sammenheng. Disse signalene har Statens myndigheter allerede gitt ved opprettelse av Sametinget, innføring av samisk språk og kultur i skole og forvaltning, og ved å gi tilskudd til samisk litteratur, media, kultur og samiske næringer. Nå er det på tide at kommunene i samiske områder integrerer dette i sin daglige virksomhet.

Disse samiske rettighetene er nedfelt i Grunnloven, sameloven, i internasjonale konvensjoner og i FN's organer og virksomhet. Å fritt kunne snakke og lære sitt eget språk, ivareta og videreutvikle egen kultur, tradisjoner og samfunnsliv, og at myndighe-

tene skal støtte opp om dette arbeidet, er grunnleggende menneskerettigheter i store deler av verden, vedtatt av mange stater og av verdenssamfunnet. Her i landet er det nå på høy tid at dette også forplikter den enkelte kommune, etat, institusjon i samiske strøk, og der behovet melder seg. Det skal bli en høytidsdag når Divtasvuona suohkan svarer nettopp det: "Divtasvuona suohkan/Tysfjord kommune", og når det er behov for det kan man bli satt over til medarbeidere som kan samisk, og at det blir helt naturlig at man får høre samisk i kommunestyret. Ved å innføre rett til å bruke samisk i alle sammenhenger i kommunen sikrer man at også

samene kan bli forstått og dermed få sine behov dekket. Det er bare på denne måten at reell likeverdighet kan oppnås og praktiseres.

Forfatteren

Ronald Urheim (f. 1958) er fra Musken i Tysfjord. Han har lærerutdanning og har bakgrunn fra grunnskolen, også fra samiskundervisning. Han har vært konsulent i Kommunaldepartementet og arbeidet i trygdeetaten, barnevernet, i LHL og har hatt flere verv i ulike organisasjoner, blant annet som leder av samisk utvalg i Norsk Lærerlag. Adresse: 8274 Musken. E-postadresse: ronald.urheim@same.net

Ronald Urheim: ”Manen la sámegiella nav ájnas?”

Giella le ienep gá guládallamnævvo. Giella le ájnas oasse ietjastit, ietjat identitehtas, iesjárvos ja iesjgávås. Nanos dábdó ja bátte li ájgij tjadá ietjat lunna tjanádum, ietjat ja lagámusáj gaskan. Mánnáájgij rájes ja bajássjaddama baktu tjanáduvvin da bátte dajna lahka aktisasjvuodajn mij lij fámiljajn, berrahij, rádnaj, ráddnáj ja ietjádij. Minoritehtadilen sjaddá ájnas vuosedit gudi lip, ja dav dahkap jur gá gielav ja dábijt bisodip, ma li riek ájnasa dábdomærkkkan ja identitehtamærkkkan gá lip birástahtedum ietjá jali amás gielas ja kultuvras.

Dárojduhttemin lij ulmme gielav málsot sámegielas dár-ruj. Dán prosessan li moadda vájkkudimnævo aneduvvam ieneplågo álm mugis, prosessa majt unneplågo álm muk maññenagi ámastij ja dájmadij. Ja dakkár dárojduhttema báttá dábdin moattes sámis ietjasa sámevuodav ja dábijt vargga árvodibmen ja danen aj muhtema ietjasa sámevuodas skámádin.

Revitaliserim la dárojduhttema vuosstebielle, dalloj gæhttal ulmusj gielav ruopptot oadtjot, adná, ja áhpat gielav, vaddá dasi stáhtusav ja dan baktu vuonet sán la mihá ietjas gielas ja sámevuodas. Giella sjaddá dan baktu ájnas identitehttamærkkkan ja dábdomærkkkan sámevuohtaj. Gá sámegiella ja sámé ássje skávlán li æbnnan, de giela stáhtus las-sán. Gá sámegiella bæjvállattjat aneduvvá, oassásin, bargon ja tjáhkaniimijn de nubbe nubbáj vuosedip giela árvov ja ájnasvuodav, árbev massta galggap liehket mihá. Gá sámegiela suohkana háldadusán adnegohtá, ja vásstet goap-pátjijda gielajda, de dat ájnas láhkáj vuonet suohkan aj adná sámegiela ja kultuvrav ájnna sin ja sæmmi árvvon dagu dárogielav, ja nav de állu luondulattjan maññenagi sjaddá gá sáméálm mugá iednegiella aneduvvá suohkana háldadusán duon ja dán aktijvuodan.

